

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний технічний університет

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни „Місцеві фінанси”
для здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем
«бакалавр» денної та заочної форм навчання
спеціальностей 072 “ Фінанси, банківська справа та
страхування ” (Частина 1)

2018

Конспект лекцій з дисципліни „Місцеві фінанси” для здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем «бакалавр» денної та заочної форм навчання спеціальностей 072 “ Фінанси, банківська справа та страхування ” (Частина 1) / Укл. Н.Г. Фатюха – Запоріжжя: ЗНТУ, 2018.- 98 с.

Укладач: к.е.н., доцент Н.Г. Фатюха

Рецензент: к.е.н., доцент С.В. Шарова

Відповідальний за випуск: к.е.н., доцент С.В. Шарова

Затверджено
на засіданні кафедри
“Фінанси, банківська справа та страхування”
Протокол № 8
від 22. 03.2018 р.

Рекомендовано
до видання НМК ФЕУ
Протокол № 14
від 29.03.2018 р.

ЗМІСТ

Частина 1	
Вступ	4
Тема 1. Сутність, складові та засади організації місцевих фінансів	6
1.1. Призначення, сутність та функції місцевих фінансів	6
1.2. Інститут місцевого самоврядування у вітчизняному законодавстві	9
1.3. Система місцевого самоврядування	10
Тема 2. Фінансова політика місцевих органів влади	16
2.1. Суть та основні положення державної регіональної фінансової політики	16
2.2. Місцеві бюджети в економічній системі держави	20
2.3. Повноваження органів місцевого самоврядування	23
Тема 3. Місцеві бюджети як основа фінансової бази місцевих органів влади	35
3.1. Склад місцевих фінансових ресурсів та оцінка автономії місцевих органів влади	36
3.2. Власні та закріплені доходи місцевих бюджетів	41
3.3. Місцеві позики в Україні та управління боргом органів місцевого самоврядування	42
3.4. Види місцевих податків і зборів України	46
Тема 4. Формування дохідної бази місцевих бюджетів	55
4.1. Дохідна частина місцевих бюджетів	55
4.2. Суть та історичні аспекти формування цільових фондів	68
4.3. Резервні фонди місцевих органів самоврядування	71
Тема 5. Система видатків місцевих бюджетів	72
5.1. Видаткова частина місцевих бюджетів	72
5.2. Нові підходи у плануванні доходів місцевих бюджетів	86
5.3. Методи планування видаткової частини місцевих бюджетів	87
5.4. Порядок фінансування видатків місцевих бюджетів	89
5.5. Програмно-цільове бюджетне планування, його зміст і переваги	95
Частина 2	

ВСТУП

У багатьох країнах невід'ємною складовою демократичного управління є місцеві органи самоврядування.

В умовах трансформації економіки України однією з найважливіших складових частин її фінансової системи є місцеві фінанси.

В сьогоденнішніх умовах зростає роль місцевих фінансів у реалізації економічної політики держави, розв'язанні соціальних проблем, підтримці незахищених та малозабезпечених верств населення.

Все це вимагає належного рівня теоретичного обґрунтування та практичного вивчення дисципліни.

Мета викладання цього курсу — вивчення засад організації місцевих фінансів, їх складу та основ управління виходячи із розмежування функцій і повноважень державних та місцевих органів влади і управління.

Завдання: формування теоретичних знань та вироблення практичних навичок у сфері формування та використання фінансових ресурсів місцевих органів влади і підприємств місцевого господарства.

Внаслідок вивчення навчальної дисципліни студент повинен бути здатним продемонструвати такі **результати навчання**:

1. Розуміти сутність, складові та основні засади організації місцевих фінансів.

2. Демонструвати знання про загальні поняття і цілі державної регіональної фінансової політики

3. Володіти знаннями та практичними навичками у визначенні складу місцевих фінансових ресурсів та фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, особливостей функціонування фінансового механізму на рівні місцевого самоврядування та участі органів місцевого самоврядування у фінансово-кредитних відносинах.

4. Вміти досліджувати особливості, принципи та структуру формування доходів місцевих бюджетів.

5. Володіти знаннями та практичними навичками у визначенні складу та структури видатків місцевих бюджетів, особливостей

методів планування та кошторисного фінансування видатків на місцевому рівні.

6. Вміти визначати та аналізувати структуру міжбюджетних відносин в Україні, інструменти міжбюджетного регулювання.

7. Володіти знаннями та практичними навичками щодо порядку організації бюджетного процесу на місцевому рівні.

8. Демонструвати розуміння особливостей послуг на місцевому рівні та використання практичних навичок у проведенні аналізу законодавчих і нормативних документів, які регламентують місцеве господарство та суб'єктів господарювання комунального сектору.

9. Вміти досліджувати сферу комунальних підприємств, як складову місцевих фінансів та визначати особливості організації фінансів підприємств комунальної форми власності, їх склад та структуру.

10. Демонструвати знання та практичні навички щодо особливостей фінансової діяльності житлово-експлуатаційного комплексу та визначення складу і структури грошових надходжень підприємств житлово-комунального господарства.

11. Розуміти принципи, інструменти управління місцевими фінансами та організацію фінансового контролю на місцевому рівні, визначити особливості управління фінансами на місцевому рівні.

12. Демонструвати розуміння особливостей організації фінансів місцевих органів влади у зарубіжних країнах та обґрунтування можливості застосування світового досвіду організації місцевих фінансів в Україні.

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ, СКЛАДОВІ ТА ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ

1.1. Призначення, сутність та функції місцевих фінансів

1.2. Інститут місцевого самоврядування у вітчизняному законодавстві

1.3. Система місцевого самоврядування

Ключові терміни: *Сутність місцевих фінансів. Функції місцевих фінансів. Система місцевих фінансів. Нормативна база регулювання місцевих фінансів. Система місцевого самоврядування. Територіальна громада.*

Література:[1-4, 9, 10].

1.1. Призначення, сутність та функції місцевих фінансів

Нині місцеві фінанси функціонують у різних формах залежно від державного і територіального устрою тієї чи іншої країни.

Функції місцевих фінансів визначають їх роль та значення у фінансовій системі держави.

Головне завдання при формуванні місцевих фінансів – це визначення меж між завданнями, які має вирішувати центральна влада, і тими, що покладаються на місцеві органи влади.

Виділяють **три основні теорії, що пояснюють суть і природу місцевого самоврядування як форми місцевої влади:** *теорія природних прав общини, державна теорія місцевого самоврядування, теорія громадсько-господарського самоврядування.*

Перша теорія - **теорія природних прав общини.** За цією теорією зміст органів місцевого самоврядування ототожнюється з поняттям общини. Оскільки община як колектив людей, що проживають на спільній території, виникла раніше, ніж держава, то вона має природні, невід'ємні права. Ці права общині держава не надавала, тому не може їх відняти. Тобто органи місцевого самоврядування мають власну компетенцію, не підпорядковані державній владі і перебувають поза нею. Держава може впливати законодавчо на діяльність територіального колективу, але не може позбавити його природних прав.

Природне право - це сукупність принципів, правил, норм, цінностей, які диктуються природою людини і тим самим незалежні

від конкретних соціальних умов і держави. Природне право використовується як своєрідна оціночна категорія стосовно наявних у суспільстві порядків: чи відповідають вони природному праву і природній справедливості.

Державна теорія місцевого самоврядування. В її основі - твердження, що органи місцевого самоврядування є органами державного управління і створені державною владою для реалізації її функцій та завдань на місцевому рівні. Таким чином, вони перебувають у сфері державної влади та їй підпорядковані. Органи місцевого самоврядування не мають природних прав і виступають агентами держави на місцях. Функції і завдання органів місцевого самоврядування повністю визначаються державною владою.

Третя теорія - **теорія громадсько-господарського самоврядування.** В основу цієї теорії покладено твердження, що органи місцевого самоврядування мають власну природну компетенцію тільки у сфері неполітичних відносин (у сфері місцевих справ). У місцеві справи державна влада не втручається, вони вирішуються самостійно органами місцевого самоврядування. Але є й інша сфера відносин - політична, яка перебуває у сфері компетенції державної влади. У цій сфері органи місцевого самоврядування - агенти держави на місцевому рівні.

Розглянуті вище теорії стали основою для визначення категорії «місцевих фінансів».

Місцеві фінанси - система формування, розподілу й використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих.

Суть місцевих фінансів проявляється в економічних відносинах, які відображають рух коштів, наприклад:

- формування дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів;
- міжбюджетні розрахунки;
- формування і використання регіональних спеціальних фондів;
- місцеві позики, лотереї;
- створення та функціонування добродійних фондів тощо.

Особливості місцевих фінансів полягають у наступному:

- в основі місцевих фінансів - система економічних відносин, пов'язаних із розподілом і перерозподілом вартості валового

внутрішнього продукту;

- процес реалізації цих відносин супроводжується формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів;

- цільова підпорядкованість даної системи відносин - забезпечення органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на них функцій і завдань.

Місцеві фінансові ресурси це фонди коштів, що створюються і використовуються на соціальний і економічний розвиток регіону.

Фінанси місцевих органів влади як система включають у себе кілька основних взаємопов'язаних структурних елементів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 - Система місцевих фінансів

Елементи системи	Структура елементів системи
Видатки	- поточні, розвитку; - на фінансування власних повноважень, на фінансування делегованих повноважень; - обов'язкові, факультативні.
Доходи	- власні, закріплені; - податкові, неподаткові
Способи формування доходів	- місцеві податки і збори; - частки загальнодержавних податків; - комунальні платежі; - доходи від майна та землі, що належать місцевій владі; - доходи комунальних підприємств; - кредити; - комунальні позики; - трансферти.
Місцеві фінансові інститути	- місцеві бюджети; - місцеві податки і збори; - цільові фонди органів місцевого самоврядування; - комунальний кредит; - місцеві позики; - місцеве господарство; - об'єкти комунальної власності.
Суб'єкти	- територіальна громада; - органи місцевого самоврядування.
Об'єкти	- фінансові ресурси у фондovій і не фондovій формах
Взаємовідносини	- між суб'єктами системи; між місцевими фінансами та іншими ланками фінансової системи держави

Місцеві фінанси виконують наступні функції: *розподільчу, контрольну, стимулюючу.*

Суть цих функцій полягає у наступному:

- розподільча функція виявляється у порядку формування доходів і видатків місцевих бюджетів, цільових фондів органів місцевого самоврядування;

- контрольна функція реалізується при складанні місцевих бюджетів, їх розгляді і затвердженні, а також виконанні і складанні звіту про виконання місцевих бюджетів;

- стимулююча функція полягає у створенні таких умов, за яких органи місцевого самоврядування (ОМС) були б зацікавленими у збільшенні доходів бюджетів, додатковому залученні надходжень, більш ефективному використанні фінансових ресурсів.

1.2. Інститут місцевого самоврядування у вітчизняному законодавстві

Основні положення чинної нормативної бази щодо регулювання місцевих фінансів в Україні передбачають наступне (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 - Чинна нормативна база регулювання місцевих фінансів

Нормативний акт	Основні положення
Конституція України (28.06.96 р.)	- закріплення інституту місцевого самоврядування в Україні; - визначення повноважень органів місцевого самоврядування, матеріальної і фінансової основи самоврядування; - гарантування фінансування державою делегованих повноважень
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (21.05.97 р.)	- визначення принципів місцевого самоврядування; - закріплення повноважень органів місцевого самоврядування (рад, їх голів, виконавчих органів), а також організаційно-правову, матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування.
Бюджетний кодекс України (22.06.01р., 8.07.2010р.)	- визначення складу місцевих бюджетів; - розподіл доходів і видатків між бюджетами; - формування процедури міжбюджетних відносин; - визначення порядку розрахунку базової дотації; - визначення порядку організації місцевих запозичень; - встановлення відповідальності і контрольних повноважень всіх учасників бюджетного процесу;

	- заборона створення позабюджетних фондів та здійснення міжбюджетних позичок.
--	---

Продовження табл.1.2

Щорічні Закони України «Про Державний бюджет України»	- визначення складу загального і спеціального фондів місцевих бюджетів; - формування взаємозв'язку між Державним бюджетом та місцевими бюджетами; - визначення обсягів та особливостей перерахування міжбюджетних трансфертів; - визначення додаткових положень, що регламентують бюджетний процес
---	---

1.3. Система місцевого самоврядування

Згідно Ст.5 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» **система місцевого самоврядування** включає: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; старосту; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення.

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлено принципи, на основі яких здійснюється функціонування інституту місцевого самоврядування в Україні, зокрема: народовладдя; законності; гласності; колегіальності; поєднання місцевих і державних інтересів; виборності; правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності у межах повноважень; підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб; державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування; судового захисту прав місцевого самоврядування.

Завдання та функції місцевих органів влади можна поділити на дві основні групи:

- завдання та функції, які передані місцевим органам влади з врахуванням місцевих інтересів і вони є їх компетенцією (власні повноваження);

- завдання та функції, доручені місцевим органам влади центральною владою (делеговані повноваження). Для виконання делегованих повноважень орган, який їх визначає, передає місцевим

органам влади фінансові ресурси для компенсації витрат.

Існування місцевого самоврядування в Україні закріплене Конституцією України. **Первинним об'єктом органів місцевого самоврядування** визнана територіальна громада.

Територіальна громада - це сукупність громадян України, котрі спільно проживають у міському чи сільському поселенні, мають колективні інтереси і визначений законом правовий статус.

Нині територіальні громади в Україні наділені правами юридичної особи, виступають суб'єктами підприємницької діяльності у сфері надання громадських послуг та суб'єктами фінансово-кредитних відносин (рис. 1.1).

Рисунок 1.1- Права територіальної громади

Основне право територіальної громади - право на самоврядування.

Територіальні громади в порядку, встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову.

Конституція надала можливість територіальним громадам

об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, кошти бюджетів для виконання спільних проектів.

Функції територіальної громади відображаються у Конституції України (стаття 143). Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування:

- управляють майном, що є в комунальній власності;
- затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку, контролюють їх виконання;
- затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання;
- встановлюють місцеві податки і збори згідно із законом;
- забезпечують проведення місцевих референдумів і реалізацію їх результатів;
- утворюють, реорганізують і ліквідуєть комунальні підприємства, організації й установи, а також здійснюють контроль за їхньою діяльністю;
- вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Другим основним елементом системи місцевого самоврядування є органи місцевого самоврядування.

Орган місцевого самоврядування можна визначити як організаційно самостійний елемент системи місцевого самоврядування, що утримується за рахунок коштів бюджетів місцевого самоврядування, районних, обласних бюджетів і являє собою колектив громадян України - депутатів місцевої ради або службовців органів місцевого самоврядування, заснований у встановленому законом порядку для виконання завдань та функцій місцевого самоврядування, наділений з цією метою відповідними владними повноваженнями, що реалізуються у визначених законом правових та організаційних формах в інтересах відповідної територіальної громади (територіальних громад).

Види органів місцевого самоврядування визначені Конституцією України (стаття 140) та Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" (статті 5,10,11).

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та

обласні ради. Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Ради - представницькі органи місцевого самоврядування (Ст. 10).

1. Сільські, селищні, міські ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, цим та іншими законами.

2. Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, у межах повноважень, визначених Конституцією України, цим та іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами.

3. Представницькі органи місцевого самоврядування, сільські, селищні, міські голови, виконавчі органи місцевого самоврядування діють за принципом розподілу повноважень у порядку і межах, визначених цим та іншими законами.

Виконавчі органи рад (Ст. 11).

1. Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи.

2. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Сільський, селищний, міський голова (Ст. 12).

1. Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста.

2. Сільський, селищний, міський голова обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого

виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових місцевих виборах, визначається Конституцією України.

3. Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях.

4. Сільський, селищний, міський голова не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службу діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю.

5. На сільських, селищних, міських голів поширюються повноваження та гарантії депутатів рад, передбачені законом про статус депутатів рад, якщо інше не встановлено законом.

6. Повноваження сільських, селищних, міських голів можуть бути тимчасово покладені на керівника відповідної військово-цивільної адміністрації відповідно до Закону України "Про військово-цивільні адміністрації".

Третім елементом системи місцевого самоврядування є органи самоорганізації населення. Згідно з Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні", **органи самоорганізації населення** - це сільські, селищні, міські, районні в місті (у разі їх створення) ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Староста є виборною посадовою особою місцевого самоврядування. Староста обирається жителями села, селища (сіл, селищ), розташованого на території відповідного старостинського округу, на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі.

Староста є членом виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради за посадою.

Формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення є місцевий **референдум**,

предметом якого може бути будь-яке питання, віднесене Конституцією і законами України до відання місцевого самоврядування, і рішення якого є обов'язковими до виконання на відповідній території. Іншою формою участі громади у вирішенні питань місцевого значення є **загальні збори громадян за місцем проживання**, рішення яких можуть враховуватися органами місцевого самоврядування в їх діяльності. Нарешті, члени територіальної громади мають **право місцевої ініціативи**, тобто право ініціювати розгляд у раді будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування. Територіальні громади сіл, селищ, міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проєктів або спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади. Органи місцевого самоврядування у межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів невідповідності Конституції чи законам України зупиняються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду.

Територіальна громада у будь-який час може достроково припинити повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування, якщо вони: порушують Конституцію або закони України; обмежують права і свободи громадян; не забезпечують наданих їм законом повноважень.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає порядок і підстави дострокового припинення повноважень:

- рад (ст. 78);
- сільського, селищного, міського голови (ст. 79);
- дострокове припинення повноважень старости (ст. 79-¹);
- дострокового припинення повноважень органів самоорганізації населення (ст.80).

Закон передбачає і підстави.

Повноваження цих органів припиняються у разі:

- невиконання рішень сільської, селищної, міської, районної у

місті ради, її виконавчого комітету, загальних зборів громадян або невиконання своїх повноважень;

- їх саморозпуску.

Рішення про дострокове припинення повноважень органу самоорганізації населення приймається загальними зборами громадян, що утворили даний орган, або відповідною радою.

Питання для самоконтролю

1. Які основні етапи розвитку інституту місцевого самоврядування в Україні?

2. Охарактеризуйте основні теорії місцевого самоврядування.

3. Визначте зміст місцевих фінансів.

4. Дайте характеристику основних функцій місцевих фінансів.

5. Назвіть основні елементи системи місцевих фінансів.

6. Які основні закони складають правову базу місцевих фінансів?

7. Назвіть складові системи місцевого самоврядування в Україні. Охарактеризуйте їх.

8. Охарактеризуйте правовий статус територіальної громади.

9. Які функції територіальної громади?

10. Охарактеризуйте форми вирішення територіальною громадою питань місцевого значення.

ТЕМА 2. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

2.1. Суть та основні положення державної регіональної фінансової політики.

2.2. Місцеві бюджети в економічній системі держави.

2.3. Повноваження органів місцевого самоврядування.

Ключові терміни: *Поняття державної регіональної політики. Основні завдання державної регіональної фінансової політики. Напрями реалізації місцевої фінансової політики. Місцевий бюджет. Бюджет місцевого самоврядування. Фонди місцевого бюджету. Повноваження органів місцевого самоврядування.*

Література:[1-6, 8, 9,10].

2.1. Суть та основні положення державної регіональної

фінансової політики

Державна регіональна фінансова політика - це система заходів, що здійснюються центральною владою з метою управління процесом утворення, розподілу, перерозподілу й використання фінансових ресурсів у регіонах та в інших адміністративно-територіальних одиницях.

Заходи щодо фінансового вирівнювання мають на меті забезпечити кожному місцевому самоврядуванню можливість надавати соціальні послуги на приблизно однаковому рівні за однакових ставок оподаткування. Оскільки дотації вирівнювання не прив'язані до фінансування конкретних видатків, ці трансферти працюють на вирівнювання видаткового потенціалу місцевого самоврядування на рівні області, міста та району. В такий спосіб дотації вирівнювання примирюють між собою мету вирівнювання та мету забезпечення розмаїтості місцевих бюджетів.

Згідно з принципом єдності бюджетної системи України державна регіональна політика реалізується на основі Конституції України, законодавства про місцеве самоврядування, галузевого і бюджетного законодавства та загальнодержавних фінансових нормативів бюджетної забезпеченості.

Цілі державної регіональної фінансової політики:

- зближення рівнів соціально-економічного розвитку окремих регіонів;
- надання фінансової допомоги територіям, які не мають достатніх ресурсів для виконання покладених на них функцій і обов'язків;
- створення умов для надання громадських послуг за єдиними стандартами на всій території країни;
- подолання відставання у розвитку соціально-культурної сфери та соціальної інфраструктури в малих містах, селах і селищах;
- забезпечення комплексного економічного й соціального розвитку територіальних одиниць;
- зменшення й подолання диспропорцій територіального розміщення виробничих потужностей, усунення надмірної концентрації техногенно й екологічно небезпечних виробництв в окремих регіонах;
- реструктуризація економічної та соціальної сфери депресивних

територій і регіонів першої хвилі індустріалізації;

- створення умов для ефективного й раціонального використання природних і ресурсних можливостей територій;

- розширення можливостей використання територіальних факторів економічного розвитку на основі фінансової автономії місцевої влади, її ініціативи та підприємливості, зміцнення фінансових основ місцевого самоврядування як інституту суспільного розвитку і саморегуляції;

- створення умов для розвитку міжкомунального і міжрегіонального співробітництва як фактора підвищення ділової активності в країні.

Головним елементом у системі заходів державної регіональної фінансової політики є надання допомоги владним органам тих територій, котрі не мають достатніх ресурсів для виконання покладених на них функцій.

Визначають такі **основні завдання державної регіональної фінансової політики**:

а) створення правової бази для реалізації цілей державної регіональної фінансової політики. Обов'язком центральної влади є забезпечення єдиних стандартів якості життя на всій території країни;

б) визначення на основі об'єктивних критеріїв переліку та класифікації регіонів і територій України. Вищими органами державної влади встановлюється перелік регіонів і територій, які потребують фінансової підтримки центральної влади;

в) використання набутого у багатьох країнах досвіду організаційних механізмів досягнення цілей державної регіональної фінансової політики. Сюди включають:

1) територіальне планування;

2) програми соціально-економічного розвитку регіонів;

3) надання територіям особливого економічного статусу (вільних, спеціальних, офшорних, торгових зон, зон прикордонного співробітництва);

4) організація міжкомунальних і міжрегіональних горизонтальних об'єднань та їхніх різноманітних асоціацій, підготовка кадрів для місцевої влади.

г) запровадження і використання арсеналу фінансових інструментів досягнення цілей державної регіональної фінансової політики:

- 1) спеціальні бюджетні режими для місцевої влади;
- 2) преференції;
- 3) кредити;
- 4) податкові пільги й повне звільнення від оподаткування підприємств, які сприяють розширенню зайнятості в депресивних регіонах;
- 5) зменшення процентних ставок за позиками;
- 6) зниження орендної плати за користування приміщеннями та земельними ділянками;
- 7) надання земельних ділянок під нове будівництво безкоштовно;
- 8) створення сприятливих умов для розвитку дрібного бізнесу.

Основними напрямками реалізації місцевої фінансової політики є: удосконалення системи стратегічного фінансового планування з тим, щоб вона ґрунтувалася на об'єктивних критеріях; стимулювання до об'єднання на договірних засадах фінансових й інших ресурсів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для вирішення місцевих проблем; підвищення результативності використання ресурсів за рахунок їх концентрації на виконанні пріоритетних про грам (рис. 2.1).

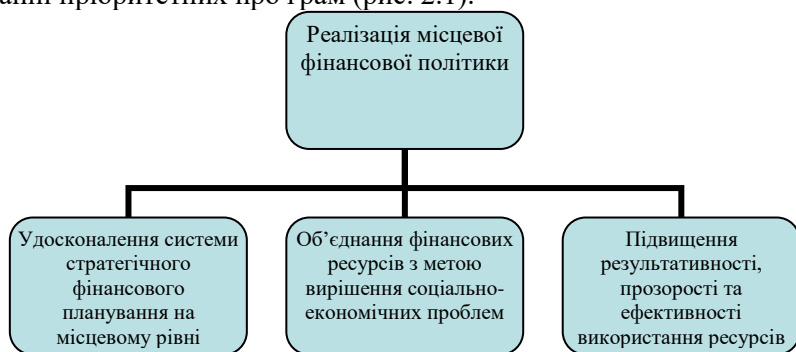

Рисунок 2.1 - Напрями реалізації місцевої фінансової політики в Україні

В Україні необхідно виробити цілеспрямовану місцеву фінансову політику, яка б за допомогою відповідних інструментів зменшила навантаження на економіку, мала яскраво виражене соціальне спрямування. Реалізація цих заходів дасть змогу посилити

взаємодію місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування у фінансових питаннях, ув'язати між собою фінансову політику за регіональною та галузевою ознаками, узгодити бюджетні програми з пріоритетами суспільного розвитку та забезпечити першочергову реалізацію цих програм, не допустити прийняття необґрунтованих політичних рішень, не підкріплених достатніми ресурсами, підвищити ефективність контролю за дотриманням принципу результативності використання бюджетних коштів.

2.2. Місцеві бюджети в економічній системі держави

Найважливіші аспекти ролі місцевих бюджетів полягають в тому, що:

- місцеві бюджети є важливим інструментом макроекономічного регулювання (перерозподіляють близько 10% вартості ВВП України);

- місцеві бюджети сприяють досягненню пропорційності у розвитку територій. Це досягається за допомогою диверсифікації нормативів відрахувань від регулюючих доходів, що надходять до бюджетів різних утворень в Україні, а також за допомогою надання бюджетних трансферів (дотацій, субвенцій із Державного бюджету України). У процесі бюджетного регулювання вирівнюється бюджетна забезпеченість територій і поступово усуваються відмінності соціально-економічного розвитку;

- майже половина видатків зведеного бюджету України фінансується через місцевий бюджет;

- місцевий бюджет виступає практично єдиним джерелом коштів для вирішення місцевих проблем;

- за допомогою місцевого бюджету втілюються загальнодержавні програми, пов'язані з розвитком галузей народного господарства, здійснюється підтримка вітчизняних виробників;

- місцевий бюджет - основний фінансовий план розвитку територіальних громад. Доходи місцевих бюджетів характеризують результати роботи підприємств, організацій, суб'єктів підприємницької діяльності, що працюють на певній території. Видатки місцевого бюджету відображають стан місцевого, житлового, комунального господарства, визначають основні напрями витрачання мобілізованих коштів.

Система місцевих бюджетів - це сукупність самостійних бюджетів, які не включаються до складу державного бюджету і один одного.

Місцевий бюджет - сукупність економічних (грошових) відносин, що виникають у зв'язку з утворенням і використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади у процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення потреб суспільства.

Важливий документ, що визначає бюджетну політику на місцевому рівні, - **програма економічного і соціального розвитку**

регіону, яка має містити:

- характеристику головних проблем розвитку економіки і соціальної сфери регіону;
- аналіз розвитку адміністративно-територіальної одиниці (АТО) за попередній і поточний роки;
- стан використання природного, виробничого, науково-технічного потенціалу, оцінку екологічної ситуації у регіоні;
- можливі шляхи вирішення головних проблем регіону;
- цілі та пріоритети соціально-економічного розвитку в наступному році;
- систему заходів органів місцевого самоврядування для реалізації соціально-економічної політики з визначенням термінів виконання і виконавців;
- основні показники соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці;
- місцеві програми.

Місцеві бюджети структурно є складовою бюджетної системи України і поряд із Державним бюджетом утворюють **зведений (консолідований) бюджет України**.

У Бюджетному кодексі України визначено, що **бюджет** - план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Бюджетна система України ґрунтується на таких принципах: принцип єдності бюджетної системи; принцип збалансованості; принцип самостійності; принцип повноти; принцип обґрунтованості; принцип ефективності та результативності; принцип субсидіарності; принцип цільового використання бюджетних коштів; принцип справедливості і неупередженості; принцип публічності та прозорості.

Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування.

Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад.

Бюджети об'єднаних територіальних громад - бюджети об'єднаних територіальних громад, створених згідно із законом та

перспективним планом формування територій громад, а також бюджети об'єднаних територіальних громад, визнаних Кабінетом Міністрів України спроможними в порядку, встановленому законом.

Бюджетна класифікація - єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Кожна частина бюджету (доходи і видатки) включає загальний і спеціальний фонди.

Загальний фонд забезпечує більшість видів діяльності та програм органів місцевого самоврядування. Сюди надходять кошти, які мають загальнодержавний характер і є об'єктом загальнодержавного перерозподілу.

Спеціальний фонд акумулює визначені надходження, що витрачаються на певні цілі. Тут зосереджуються доходи державних цільових фондів, а також спеціальні кошти бюджетних організацій, які носять компенсаційний характер і використовуються у спеціальних цілях. Окрім цього, складовою спеціальних фондів є **бюджети розвитку** місцевих бюджетів.

Місцевий бюджет поділяється на **поточний бюджет** і **бюджет розвитку**. *Поточний* бюджет використовується для виконання як власних, так і делегованих повноважень.

Кошти поточного бюджету спрямовуються на фінансування установ і закладів виробничої і соціальної інфраструктури, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань, а також на фінансування заходів стосовно соціального захисту населення.

Головна мета створення *бюджету розвитку* - фінансування програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаних із розширеним відтворенням. Поточний бюджет покриває щоденні витрати на надання послуг, у той час як бюджет розвитку фінансує нерутинні витрати на розвиток інфраструктури, громадські споруди, обладнання та викуп земельних ділянок.

Поділ місцевих бюджетів на поточний бюджет і бюджет розвитку визначає порядок фінансування за умов наявності дефіциту бюджету у зв'язку з недовиконанням доходів бюджету. У такому випадку насамперед фінансуються видатки, що включені в поточний бюджет.

2.3. Повноваження органів місцевого самоврядування

Під компетенцією органів місцевого самоврядування розуміють коло повноважень, якими вони наділяються законом для виконання покладених на них функцій.

Конституцією України (стаття 143) передбачені в загальному вигляді найважливіші питання, віднесені до відання місцевого самоврядування: "територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через органи місцевого самоврядування, що утворені ними управляють майном, яке є комунальною власністю; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання: установлюють місцеві податки і збори відповідно до закону: забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів: утворюють, реорганізують і ліквідовують комунальні підприємства, організації й установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю: вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції" (рис. 2.2).

Деталізуються й конкретизуються повноваження місцевого самоврядування в Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні", у галузевому законодавстві та в інших правових актах. Переважна більшість повноважень місцевого самоврядування здійснюється через представницькі органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи.

Сільські, селищні та міські ради мають право розглядати і вирішувати питання, віднесені Конституцією та законами України до їх відання. Закон "Про місцеве самоврядування в Україні" (стаття 26), визначає виключну компетенцію сільських, селищних і міських рад, яку становлять питання, що можуть бути вирішені тільки на пленарних засіданнях відповідної ради.

Щодо сфери економічного і соціального розвитку території, бюджету та управління комунальною власністю, то до них віднесені питання:

- затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування;

- затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього;
затвердження звіту про виконання відповідного бюджету;

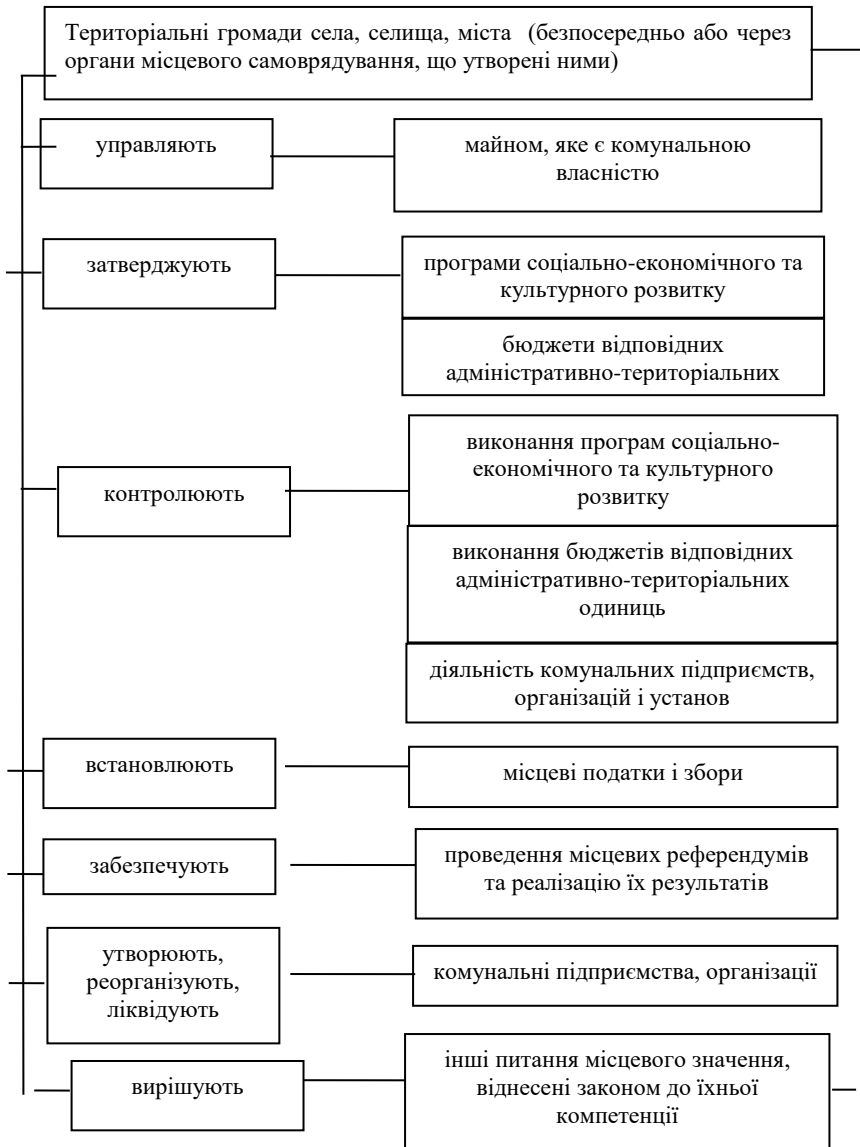

Рисунок 2.2- Повноваження місцевого самоврядування

- встановлення місцевих податків і зборів відповідно до Податкового кодексу України;

- утворення цільових фондів, затвердження положень про ці фонди;

- прийняття рішень щодо здійснення місцевих запозичень;

- прийняття рішень щодо передачі коштів з відповідного місцевого бюджету;

- прийняття рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах, а також земельному податку;

- встановлення для підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету;

- прийняття рішень щодо відчуження відповідно до закону комунального майна; затвердження місцевих програм приватизації, а також переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; визначення доцільності, порядку та умов приватизації об'єктів права комунальної власності; вирішення питань про придбання в установленому законом порядку приватизованого майна, про включення до об'єктів комунальної власності майна, відчуженого у процесі приватизації, договір купівлі-продажу якого в установленому порядку розірвано або визнано недійсним, про надання у концесію об'єктів права комунальної власності, про створення, ліквідацію, реорганізацію та перепрофілювання підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідної територіальної громади.

Реорганізація або ліквідація навчальних закладів комунальної форми власності здійснюється за рішенням місцевої ради;

- прийняття рішень про передачу іншим органам окремих повноважень щодо управління майном, яке належить до комунальної власності відповідної територіальної громади, визначення меж цих повноважень та умов їх здійснення;

- створення у разі необхідності органів і служб для забезпечення здійснення з іншими суб'єктами комунальної власності спільних проектів або спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій, визначення повноважень цих органів (служб);

- вирішення відповідно до законодавства питань про створення підприємствами комунальної власності спільних підприємств, у тому числі з іноземними інвестиціями;
- вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;
- затвердження ставок земельного податку відповідно до Податкового кодексу України;
- вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу;
- прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом, прийняття рішень про оголошення в місцях масового розмноження та вирощування потомства дикими тваринами "сезону тиші" з обмеженням господарської діяльності та добуванням об'єктів тваринного світу;
- надання відповідно до законодавства згоди на розміщення на території села, селища, міста нових об'єктів, у тому числі місць чи об'єктів для розміщення відходів, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з діючими нормативами включає відповідну територію;
- затвердження в установленому порядку місцевих містобудівних програм, генеральних планів забудови відповідних населених пунктів, іншої містобудівної документації;
- затвердження договорів, укладених сільським, селищним, міським головою від імені ради, з питань, віднесених до її виключної компетенції;
- встановлення відповідно до законодавства правил з питань благоустрою території населеного пункту, забезпечення в ньому чистоти і порядку, торгівлі на ринках, додержання тиші в громадських місцях, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність;

- прийняття у межах, визначених законом, рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність;

- прийняття рішень, пов'язаних із створенням спеціальних вільних та інших зон, змінами в статусі цих зон, внесення до відповідних органів пропозицій з цих питань; надання згоди на створення таких зон за ініціативою Президента України або Кабінету Міністрів України;

- прийняття рішення про дострокове припинення повноважень органів територіальної самоорганізації населення у випадках, передбачених цим Законом;

- затвердження статуту територіальної громади;

- затвердження відповідно до закону Положення про зміст, опис та порядок використання символіки територіальної громади;

- надання згоди на передачу об'єктів з державної у комунальну власність та прийняття рішень про передачу об'єктів з комунальної у державну власність, а також щодо придбання об'єктів державної власності;

- створення відповідно до законодавства комунальної аварійно-рятувальної служби;

- вирішення питань у сфері поводження з небезпечними відходами відповідно до законодавства;

- визначення на конкурсних засадах юридичних осіб, які здійснюють у межах певної території збирання та перевезення побутових відходів спеціально обладнаними для цього транспортними засобами;

- затвердження порядку переміщення на штрафні майданчики транспортних засобів, припаркованих не у спеціально відведених місцях для паркування транспортних засобів.

- встановлення плати за доступ до об'єкта будівництва, транспорту, енергетики, кабельної каналізації електрозв'язку, будинкової розподільної мережі комунальної власності відповідно до Закону України "Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж".

Рада в межах своїх повноважень приймає нормативні та інші акти у формі рішень.

За своєю структурою повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад включають:

- власні (самоврядні) повноваження, здійснення яких пов'язане з вирішенням питань місцевого значення, наданням громадських послуг населенню;

- делеговані повноваження (окремі повноваження органів виконавчої влади надані законом органам місцевого самоврядування), здійснення яких пов'язане з виконанням функцій виконавчої влади на місцях. Необхідність делегування окремих повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування впливає з принципу субсидіарності, передбаченого статтею 4 Європейської Хартії місцевого самоврядування.

Власні та делеговані повноваження виконавчих органів сільських, селищних і міських рад систематизовані в Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні" щодо відповідних предметів відання.

У сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку до їх повноважень Закон відносить:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку сіл, селищ, міст, цільових програм з інших питань самоврядування, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання; подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм;

2) забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів;

3) забезпечення складання балансів фінансових, трудових ресурсів, грошових доходів і видатків, необхідних для управління соціально-економічним і культурним розвитком відповідної території, а також визначення потреби у місцевих будівельних матеріалах, паливі;

4) розгляд проектів планів підприємств і організацій, які належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, внесення до них зауважень і пропозицій, здійснення контролю за їх виконанням;

5) попередній розгляд планів використання природних ресурсів місцевого значення на відповідній території, пропозицій щодо розміщення, спеціалізації та розвитку підприємств і організацій

незалежно від форм власності, внесення у разі потреби до відповідних органів виконавчої влади пропозицій з цих питань;

б) подання до районних, обласних рад необхідних показників та внесення пропозицій до програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно районів і областей, а також до планів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, з питань, пов'язаних із соціально-економічним та культурним розвитком території, задоволенням потреб населення;

7) залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі в комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, координація цієї роботи на відповідній території;

8) розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади, на підприємствах, в установах та організаціях;

9) утворення цільових фондів соціальної допомоги інвалідам, визначення порядку і умов витрачання коштів цих фондів;

б) делеговані повноваження:

1) участь у здійсненні державної регуляторної політики в межах та у спосіб, встановлені Законом України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності";

2) розгляд і узгодження планів підприємств, установ та організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, здійснення яких може викликати негативні соціальні, демографічні, екологічні та інші наслідки, підготовка до них висновків і внесення пропозицій до відповідних органів;

3) статистичний облік громадян, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території;

4) організаційне забезпечення надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг.

Повноваження в галузі бюджету, фінансів і цін:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) складання проекту місцевого бюджету, подання його на затвердження відповідної ради, забезпечення виконання бюджету; щоквартальне подання раді письмових звітів про хід і результати

виконання бюджету; підготовка і подання відповідно до районних, обласних рад необхідних фінансових показників і пропозицій щодо складання проектів районних і обласних бюджетів;

2) встановлення в порядку і межах, визначених законом, тарифів на побутові, комунальні (крім тарифів на теплову енергію, централізоване водопостачання та водовідведення, перероблення та захоронення побутових відходів, послуги з централізованого опалення, послуги з централізованого постачання холодної води, послуги з централізованого постачання гарячої води, послуги з водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових систем), які встановлюються національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг), транспортні та інші послуги;

3) встановлення за узгодженим рішенням відповідних рад порядку використання коштів та іншого майна, що перебувають у спільній власності територіальних громад;

4) здійснення в установленому порядку фінансування видатків з місцевого бюджету;

5) залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, та коштів населення, а також бюджетних коштів на будівництво, розширення, ремонт і утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури та на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища;

6) об'єднання на договірних засадах коштів відповідного місцевого бюджету та інших місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування комунальних підприємств, установ та організацій, вирішення інших питань, що стосуються спільних інтересів територіальних громад;

7) укладення з юридичними і фізичними особами договорів на справляння місцевих зборів, обов'язковість укладення яких установлена законодавством;

8) підготовка та затвердження переліку спеціально відведених місць для паркування транспортних засобів;

б) делеговані повноваження:

1) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням зобов'язань щодо платежів до місцевого бюджету на підприємствах і в організаціях незалежно від форм власності;

2) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням цін і тарифів;

3) сприяння здійсненню інвестиційної діяльності на відповідній території.

Повноваження щодо управління комунальною власністю:

а) власні (саморядні) повноваження:

1) управління в межах, визначених радою, майном, що належить до комунальної власності відповідних територіальних громад;

2) встановлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад;

3) заслуховування звітів про роботу керівників підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад;

4) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо порядку та умов відчуження комунального майна, проектів місцевих програм приватизації та переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; організація виконання цих програм; підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо визначення сфер господарської діяльності та переліку об'єктів, які можуть надаватися у концесію, подання раді письмових звітів про хід та результати відчуження комунального майна;

б) делеговане повноваження:

1) погодження в установленому порядку кандидатур для призначення на посаду керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, які перебувають у державній власності.

У межах своїх повноважень сільський, селищний або міський голова видає розпорядження.

До відання районних, обласних рад Конституцією України (стаття 143) відносно:

- затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контроль за їх виконанням:

- затвердження районних і обласних бюджетів, що формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між: територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з

місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм та контроль за їх виконанням;

- вирішення інших питань, віднесених законом до їхньої компетенції.

При цьому Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" (стаття 43) передбачає, що виключно на пленарних засіданнях районної, обласної ради вирішуються такі питання у сфері соціально-економічного розвитку територій, бюджету, управління комунальною власністю:

- затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку району, області, цільових програм з інших питань, заслуховування звітів про їх виконання;

- затвердження відповідно районних, обласних бюджетів, внесення змін до них, затвердження звітів про їх виконання;

- розподіл переданих з державного бюджету коштів у вигляді дотацій, субвенцій відповідно між: районними бюджетами, місцевими бюджетами міст обласного значення, сіл, селищ та міст районного значення;

- вирішення за дорученням відповідних рад питань щодо продажу, передачі в оренду, концесію або під заставу об'єктів комунальної власності, які забезпечують спільні потреби територіальних громад і перебувають в управлінні районних, обласних рад, а також; придбання таких об'єктів в установленому законом порядку;

- вирішення в установленому законом порядку питань стосовно управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в управлінні районних і обласних рад; призначення та звільнення їх керівників;

- вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;

- вирішення згідно з законом питань щодо надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів відповідно районного, обласного значення, а також про скасування такого дозволу;

- встановлення правил користування водозабірними спорудами, призначеними для задоволення питних, побутових та інших потреб населення, зон санітарної охорони джерел водопостачання, обмеження або заборони використання

підприємствами питної води у промислових цілях;

- прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів про оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками історії або культури, які охороняються законом, прийняття рішень про оголошення в місцях масового розмноження та вирощування потомства дикими тваринами "сезону тиші" з обмеженням господарської діяльності та добуванням об'єктів тваринного світу;

- прийняття за пропозицією відповідних сільських, селищних, міських рад рішень, пов'язаних зі створенням спеціальних вільних та інших зон, зміною у статусі цих зон, внесення до відповідних органів пропозицій з цих питань;

- прийняття рішень з питань адміністративно-територіального устрою в межах і в порядку, визначених законом;

- прийняття рішень щодо делегування місцевим державним адміністраціям окремих повноважень районних та обласних рад;

- заслуховування звітів голів місцевих державних адміністрацій, їх заступників, керівників структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, бюджету, рішень ради із зазначених питань, а також про здійснення місцевими державними адміністраціями делегованих їм радою повноважень;

- надання згоди на передачу об'єктів державної власності у спільну власність територіальних громад сіл, селищ, міст та прийняття рішень щодо передачі об'єктів права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні районних, обласних рад, у державну власність;

- встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги, які надаються підприємствами, що перебувають у спільній власності територіальних громад, представництво інтересів яких здійснює відповідна районна чи обласна рада, а також суб'єктами господарювання, що здійснюють управління (експлуатацію) цілісними майновими комплексами таких підприємств.

У зв'язку з тим, що районні, обласні ради не утворюють своїх виконавчих органів, вони делегують відповідним місцевим державним

адміністраціям такі повноваження:

- підготовка і внесення на розгляд ради проектів програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно районів і областей, цільових програм з інших питань, та місцях компактного проживання національних меншин, також програм їх національно-культурного розвитку, проектів рішень, інших матеріалів з питань передбачених цією статтею; забезпечення виконання рішень ради;

- підготовка пропозицій до програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно областей та загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального та культурного розвитку України;

- забезпечення збалансованого економічного і соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів;

- підготовка і подання до відповідних органів виконавчої влади фінансових показників і пропозицій до проекту Державного бюджету України;

- сприяння інвестиційній діяльності на території району та області;

- об'єднання на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, і населення, а також бюджетних коштів на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури, шляхів місцевого значення, на капітальний та поточний ремонт вулиць і доріг населених пунктів та інших доріг, які є складовими автомобільних доріг державного значення (як співфінансування на договірних засадах) та на заходи щодо охорони праці та охорони навколишнього природного середовища;

Місцева державна адміністрація, згідно з статтею 18 Закону України "Про місцеві державні адміністрації", також здійснює такі повноваження у сфері бюджету та фінансів:

- складає і подає на затвердження ради проект відповідного бюджету та забезпечує його виконання; звітує перед відповідною радою про його виконання;

- подає в установленому порядку до органів виконавчої влади вищого рівня фінансові показники і пропозиції до проекту Державного бюджету України, пропозиції щодо обсягу коштів Державного бюджету України для їх розподілу між: територіальними

городами, розмірів дотацій і субсидій, дані про зміни складу суб'єктів, що підлягають бюджетному фінансуванню, баланс фінансових ресурсів для врахування їх при визначенні субвенції, а також для бюджетного вирівнювання, виходячи з забезпеченості мінімальних соціальних потреб;

- отримує від усіх суб'єктів підприємницької діяльності, незалежно від форм власності, інформацію, передбачену актами законодавства для складання та виконання бюджету;

- здійснює фінансування підприємств, установ та організацій освіти, культури, науки, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, соціального захисту населення, переданих в установленому законом порядку в управління місцевій адміністрації вищими органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад, а також заходів, пов'язаних із розвитком житлово-комунального господарства, благоустроєм та шляховим будівництвом, охороною довкілля та громадського порядку, інших заходів, передбачених законодавством;

- у спільних інтересах територіальних громад об'єднує на договірній основі бюджетні кошти з коштами підприємств, установ, організацій та населення для будівництва, розширення, реконструкції, ремонту та утримання виробничих підприємств, транспорту, мереж тепло-, газо-, водо-, енергозабезпечення, шляхів, зв'язку, служб з обслуговування населення, закладів охорони здоров'я, торгівлі, освіти, культури, соціального забезпечення житлово-комунальних об'єктів, у тому числі їх придбання для задоволення потреб населення та фінансує здійснення цих заходів;

- здійснює в установленому порядку регулювання інвестиційної діяльності;

- регулює ціни та тарифи за виконання робіт та надання житлово-комунальних послуг підприємствами, а також визначає і встановлює норми їх споживання, здійснює контроль за їх додержанням.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення державної регіональної фінансової політики.

2. На основі яких принципів реалізується державна регіональна політика?

3. В чому полягає роль місцевих бюджетів в економічній системі держави?
4. Принципи бюджетної системи України.
5. Охарактеризуйте види місцевих бюджетів в Україні.
6. Охарактеризуйте повноваження місцевого самоврядування.

ТЕМА 3. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ОСНОВА ФІНАНСОВОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

- 3.1. Склад місцевих фінансових ресурсів та оцінка автономії місцевих органів влади
- 3.2. Власні та закріплені доходи місцевих бюджетів.
- 3.3. Місцеві позики в Україні та управління боргом органів місцевого самоврядування.
- 3.4. Види місцевих податків і зборів України.

Ключові терміни: *Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування. Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування. Склад місцевих фінансових інститутів. Система кількісних показників для визначення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Власні доходи місцевих бюджетів. Закріплені доходи місцевих бюджетів. Місцеві позики. Управління боргом органів місцевого самоврядування. Види місцевих податків і зборів України.*

Література:[1-4, 7, 9, 10].

3.1. Склад місцевих фінансових ресурсів та оцінка автономії місцевих органів влади

Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування - це незалежність їх від загальнодержавних органів влади у прийнятті певних рішень щодо місцевих проблем і забезпечення їх вирішення відповідними коштами.

Головною ознакою фінансової незалежності є володіння і самостійне розпорядження фінансовими ресурсами, розмір яких відповідає функціям і завданням, що покладаються на органи місцевого самоврядування.

Домінантами фінансової незалежності в чинному законодавстві є:

- самостійність органів місцевого самоврядування в питаннях розробки, розгляду, затвердження і виконання місцевих бюджетів;
- внесення змін до місцевих бюджетів;
- встановлення місцевих податків і зборів та їх ставок у межах, визначених законодавством;
- надання пільг з місцевих податків і зборів;
- випуск місцевих позик, лотерей та інших цінних паперів;
- отримання позичок у фінансово-кредитних установах;
- передача коштів для виконання спільних проектів і програм та утримання об'єктів спільного користування з одного місцевого бюджету до інших;
- розпорядження комунальним майном;
- встановлення в порядку і в межах, визначених законодавством, тарифів на послуги, які надаються підприємствами та організаціями комунальної власності;
- створення комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ.

Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є: рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у комунальній власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Сутність місцевих фінансів як економічної категорії та зміст їх функцій розкриваються у складі місцевих фінансових інститутів.

Як свідчить практика, вирішальне значення для забезпечення фінансової і матеріальної основи місцевого самоврядування мають *доходи місцевих бюджетів*. Пояснюється, в першу чергу, тим, що об'єкти комунальної та спільної власності належать, переважно, до невиробничої сфери та перебувають на повному чи частковому утриманні місцевих бюджетів.

Бюджетний кодекс заборонив органам місцевого самоврядування створювати позабюджетні цільові та валютні фонди. Це пов'язано з певними зловживаннями при їх формуванні та відсутністю належного контролю за використанням коштів цих фондів.

Місцеві позики не набули в Україні належного розповсюдження через неврегульованість правових та організаційних процедур їх

розміщення і обігу, нерозвиненість інфраструктури фондового ринку, відсутність вільних коштів у підприємницьких структур і населення, недовіру до державних цінних паперів, а також відсутність реальної і мобільної до конвертації у грошові засоби застави для муніципальних цінних паперів та невизначеність механізмів повернення вкладених населенням коштів у випадках фінансової неспроможності органів, які випустили дані позики.

Невизначеність правових відносин стосовно володіння землею та іншими природними ресурсами не дає підстав розглядати названі об'єкти як важливу передумову функціонування органів місцевого самоврядування на засадах фінансової незалежності.

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено, що територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження.

Територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах безпосередньо або через органи місцевого самоврядування можуть об'єднувати на договірних засадах на праві спільної власності об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій і створювати для цього відповідні органи і служби.

Районні та обласні ради від імені територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюють управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад.

Органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад відповідно до закону здійснюють правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності, в тому числі виконують усі майнові операції, можуть передавати об'єкти права комунальної власності у постійне або тимчасове користування юридичним та

фізичним особам, здавати їх в оренду, продавати і купувати, використовувати як заставу, вирішувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування і оренду.

Доцільність, порядок та умови відчуження об'єктів права комунальної власності визначаються відповідною радою. Доходи від відчуження об'єктів права комунальної власності зараховуються до відповідних місцевих бюджетів і спрямовуються на фінансування заходів, передбачених бюджетами розвитку.

Майнові операції, які здійснюються органами місцевого самоврядування з об'єктами права комунальної власності, не повинні ослаблювати економічних основ місцевого самоврядування, зменшувати обсяг та погіршувати умови надання послуг населенню.

Право комунальної власності територіальної громади захищається законом на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів. Об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені у територіальних громад і передані іншим суб'єктам права власності без згоди безпосередньо територіальної громади або відповідного рішення ради чи уповноваженого нею органу, за винятком випадків, передбачених законом.

Сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення) ради мають право:

- вносити пропозиції про передачу або продаж у комунальну власність відповідних територіальних громад підприємств, установ та організацій, їх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать до державної та інших форм власності, якщо вони мають важливе значення для забезпечення комунально-побутових і соціально-культурних потреб територіальних громад;

- на переважне придбання в комунальну власність приміщень, споруд, інших об'єктів, розташованих на відповідній території, якщо вони можуть бути використані для забезпечення комунально-побутових та соціально-культурних потреб територіальних громад;

- мати об'єкти комунальної власності за межами відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Самостійність, як складова фінансової незалежності, передбачена в Бюджетному кодексі України. Вона забезпечується передбаченими даним нормативним актом такими нормами:

- держава коштами державного бюджету не несе

відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування;

- органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами місцевих бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також держави;

- за місцевими бюджетами закріплюються відповідні джерела доходів;

- органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування мають право визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України;

- органи місцевого самоврядування мають право самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети.

Рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування може бути визначений за системою кількісних показників:

- **показник питомої ваги видатків на реалізацію власних повноважень** - це показник частки видатків місцевих органів влади, що забезпечують виконання покладених на них функцій і завдань;

- **показник питомої ваги обов'язкових видатків** вказує на масштаби втручання державної влади у сферу діяльності місцевих органів влади. Якщо місцевий орган влади не може забезпечити фінансування обов'язкових видатків на рівні державних стандартів, то держава надає йому фінансову допомогу;

- **показник питомої ваги видатків на фінансування делегованих повноважень** відображає обсяг завдань державної влади, що делегуються нею органам місцевої влади. Даний показник відображає, якою мірою органи місцевої влади є агентами центральних органів влади на місцях;

- **показник питомої ваги власних доходів у доходах місцевих бюджетів** вказує на ступінь залежності доходних джерел місцевих органів влади від їх власної діяльності та власних рішень. Це показник рівня незалежності доходної бази місцевих органів влади від доходної бази центральних органів влади, самостійності місцевих бюджетів;

- **показник питомої ваги власних і закріплених доходів** є показником рівня самостійності місцевих органів влади з урахуванням

переданої їм державою додаткової доходної бази;

- **показник питомої ваги місцевих податків і зборів у місцевих доходах** характеризує частку доходів бюджету, що формується за рахунок встановлених місцевими органами податків і зборів;

- **ступінь залежності від окремих доходних джерел** вказує на залежність місцевих органів влади від окремих суспільних груп, які формують доходні джерела. Цього не слід допускати;

- **показник питомої ваги незв'язаних субсидій** відображає обсяг фінансової допомоги місцевим органам влади з боку держави, яка не обумовлюється конкретною метою та завданнями і може бути засобом зміцнення власної доходної бази місцевих органів влади.

Коефіцієнт податкоспроможності окремої території розраховується в такий спосіб:

а) визначається податкоспроможність окремої громади (адміністративно-територіальні одиниці - Пт):

$$Пт = ВВПт/Нт, \quad (3.1)$$

де ВВПт - абсолютний обсяг ВВП, що створюється в межах адміністративно-територіальної одиниці і може бути об'єктом комунального оподаткування;

Нт - населення адміністративно-територіальної одиниці;

б) так само розраховується показник середньої податкоспроможності в масштабах держави (Пс):

$$Пс = ВВПс/Нс, \quad (3.2)$$

де ВВПс - абсолютний обсяг ВВП, що створюється в межах держави і може бути об'єктом комунального оподаткування;

Нс - населення держави;

в) розраховується коефіцієнт податкоспроможності території:

$$Кп = Пт/Пс, \quad (3.3)$$

де Пт - податкоспроможність окремої території;

Пс - середня податкоспроможність у масштабах країни.

Якщо $Кп < 1$, то така територія отримує фінансову допомогу з

Державного бюджету в процесі фінансового вирівнювання.

Якщо ж $K_p > 1$, то адміністративно-територіальна одиниця передає офіційні трансферти до Державного бюджету.

3.2. Власні та закріплені доходи місцевих бюджетів

З ухваленням Бюджетного кодексу України, відповідно до його вимог, доходи місцевих бюджетів складаються з власних і закріплених.

Власні доходи - це доходи, що формуються на території, підвідомчій відповідному місцевому органу влади згідно з його рішеннями.

До власних доходів належать: місцеві податки і збори, платежі, що встановлюються місцевими органами влади; доходи комунальних підприємств; доходи від майна, що належить місцевій владі, та інші.

Закріплені доходи - це доходи, які на постійній основі закріплюються за певним місцевим бюджетом (податок з доходів фізичних осіб, державне мито, плата за ліцензії, за державну реєстрацію та ін.). Закріплені доходи зміцнюють самостійність місцевих бюджетів.

Закріплені доходи місцевих бюджетів є основою для визначення податкової спроможності території. Їх обсяги впливають на розміри бюджетних трансфертів, які надаються місцевим бюджетам з Державного бюджету України.

3.3. Місцеві позики в Україні та управління боргом органів місцевого самоврядування

Комунальний кредит - це сукупність економічних відносин між органами місцевого самоврядування, з одного боку, фізичними та юридичними особами - з іншого, при яких місцеве самоврядування частіше виступає як позичальник, рідше — як кредитор. Ці відносини базуються на умовах поворотності, платності та строковості.

Основною причиною існування комунального кредиту є постійне протиріччя між потребами органів місцевого самоврядування і реальними можливостями їх задоволення.

Основними формами місцевих запозичень в Україні є: випуск

облігацій внутрішніх місцевих позик; отримання позик, кредитних ліній у фінансових установах.

Найчастіше місцеві запозичення здійснюються у вигляді облігацій внутрішніх місцевих позик. Їхній життєвий цикл включає: емісію, розміщення, обіг, погашення.

Основні види місцевих позик: загальні, прибуткові, проектні.

Загальні місцеві позики випускаються для обслуговування загальних та поточних потреб органів місцевого самоврядування, для фінансування проектів, які не приносять прибутків.

Прибуткові позики випускаються під конкретний прибутковий проект, реалізація якого матиме відповідну грошову винагороду - прибуток.

Проектні місцеві позики використовуються для фінансування капіталомістких проектів, їх погашення проводиться за рахунок місцевих надходжень і коштів державного бюджету.

Процедура проведення запозичень органами місцевого самоврядування в Україні регламентується Порядком здійснення запозичень до місцевих бюджетів, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України. Крім того, у Бюджетному кодексі України визначено основні вимоги щодо запозичень, порядку їх обслуговування, гарантій виконання боргових зобов'язань та обсягів боргу.

Бюджетним кодексом України встановлено, що органи місцевої влади можуть отримувати позики місцевим бюджетам таких видів:

– позики на покриття тимчасових касових розривів, що виникають за загальним фондом та бюджетом розвитку місцевих бюджетів, у фінансових установах на строк до трьох місяців у межах поточного бюджетного періоду, у виняткових випадках за рішенням Кабінету Міністрів України стосовно бюджету Автономної Республіки Крим і міських бюджетів – у межах поточного бюджетного періоду;

– позики на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів;

– середньострокові позики на суми невиконання у відповідному звітному періоді розрахункових обсягів кошика доходів місцевих бюджетів, визначених у законі про Державний бюджет України, за рахунок коштів єдиного казначейського рахунка на умовах їх повернення без нарахування відсотків за користування цими коштами.

Основними умовами здійснення запозичень згідно з Бюджетним кодексом України є такі:

1. Верховна Рада Автономної Республіки Крим та міські ради мають право здійснювати місцеві внутрішні запозичення.

2. Місцеві зовнішні запозичення можуть здійснювати лише Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Київська, Севастопольська міські ради, міські ради міст обласного значення. При цьому місцеві зовнішні запозичення шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій можуть здійснювати всі міські ради.

Місцеві запозичення здійснюються з метою фінансування бюджету розвитку бюджету Автономної Республіки Крим, міських бюджетів та використовуються для створення, приросту чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів, які забезпечують виконання завдань Верховної Ради Автономної Республіки Крим та міських рад, спрямованих на задоволення інтересів населення Автономної Республіки Крим і територіальних громад міст.

3. Обсяг та умови здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій погоджуються з Міністерством фінансів України. Обсяг та умови здійснення місцевих зовнішніх запозичень шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій і надання місцевих гарантій для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання, що виникають за кредитами (позиками) від міжнародних фінансових організацій, вважаються погодженими, якщо Міністерством фінансів України рішення не прийнято протягом одного місяця з дня надходження документів на погодження.

4. Міністерство фінансів України здійснює реєстрацію місцевих запозичень та місцевих гарантій. Усі договори про місцеві запозичення, договори, виконання зобов'язань за якими забезпечено місцевими гарантіями, та договори про відшкодування витрат місцевого бюджету, а також зміни істотних умов таких договорів реєструються у Реєстрі місцевих запозичень та місцевих гарантій.

5. Держава не несе відповідальності за борговими зобов'язаннями Автономної Республіки Крим і територіальних громад.

6. Видатки на обслуговування місцевого боргу здійснюються за рахунок коштів загального фонду місцевого бюджету.

7. Видатки місцевого бюджету на обслуговування місцевого боргу не можуть перевищувати 10 відсотків видатків загального фонду місцевого бюджету протягом будь-якого бюджетного періоду, коли планується обслуговування місцевого боргу.

8. Якщо у процесі погашення місцевого боргу та платежів з його обслуговування, обумовлених договором між кредитором та позичальником, порушується графік погашення з вини позичальника, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна міська рада не мають права здійснювати нові місцеві запозичення протягом п'яти наступних років.

На даний час в Україні обсяги залучення місцевих позик незначні.

Основні причини недостатнього розвитку місцевих позик:

- нестабільність умов господарювання;
- нерозвиненість вітчизняного фондового ринку, зокрема вторинного, відсутність необхідної інфраструктури;
- нестабільність законодавчої бази, невизначеність та протиріччя окремих положень чинних законів у галузі цінних паперів і фондового ринку;
- слабе інформаційне забезпечення, відсутність об'єктивного і гласного рейтингу цінних паперів, який би систематично представлявся в засобах масової інформації;
- допущені раніше помилки і прорахунки в практиці випуску вітчизняних місцевих позик;
- відсутність обґрунтованої стратегії розвитку регіонів і міст України;
- недостатність досвіду у справі фінансування місцевих видатків за рахунок випуску облігацій і небажання місцевих органів приймати на себе ризик від невиконання своїх зобов'язань.

Проблеми випуску місцевих позик тісно пов'язані з проблемами погашення боргу органів місцевого самоврядування.

Борг місцевого самоврядування - це загальна сума заборгованості місцевого самоврядування, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань органів місцевої влади, в тому числі гарантій за кредитами.

Граничний обсяг боргу встановлюється на бюджетний період

рішенням про місцевий бюджет. Нормативні обмеження обсягу місцевого боргу сприяють ефективному використанню коштів та запобігають нагромадженню боргів.

Управління боргом, яке спрямоване на зменшення ризику і мінімізацію довгострокових видатків органів влади, включає наступне (рис. 3.1).

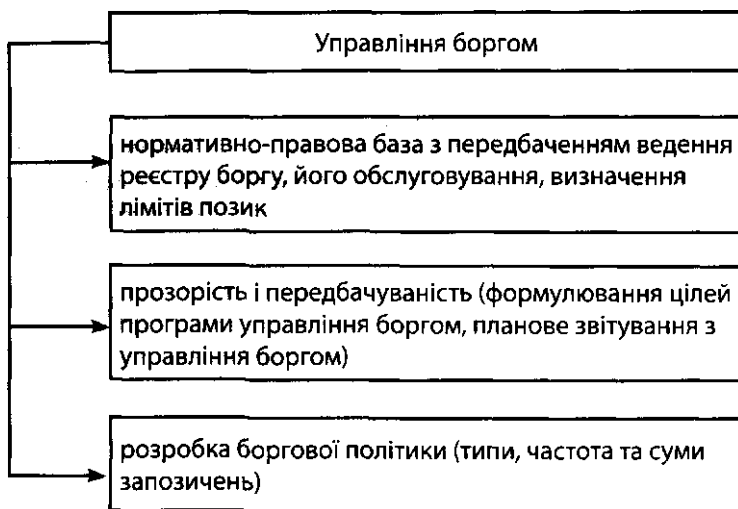

Рисунок 3.1- Управління боргом місцевих органів влади

Інформація про стан управління боргом повинна бути оприлюднена.

3.4. Види місцевих податків і зборів України

До повноважень місцевого самоврядування в Україні належить встановлення та справляння місцевих податків і зборів, а саме:

- запровадження тільки тих податків і зборів, що передбачені законодавством;
- встановлення ставок у межах граничних розмірів, передбачених законодавством;
- запровадження податкових пільг для окремих платників.

Прийняття Податкового кодексу зумовило кардинальні зміни у

переліку місцевих податків і зборів, що запроваджуються в Україні.

До місцевих податків належать:

- податок на майно;
- єдиний податок.

Склад податку на майно:

- податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- транспортного податку;
- плати за землю.

До місцевих зборів належать:

- збір за місця для паркування транспортних засобів;
- туристичний збір.

Місцеві ради обов'язково установлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю).

Платниками податку на нерухоме майно є фізичні та юридичні особи, в тому числі нерезиденти, які є власниками об'єктів житлової нерухомості.

Об'єктом оподаткування є об'єкт житлової нерухомості.

Не є об'єктом оподаткування:

а) об'єкти житлової та нежитлової нерухомості, які перебувають у власності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також організацій, створених ними в установленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідного державного бюджету чи місцевого бюджету і є неприбутковими (їх спільній власності);

б) об'єкти житлової та нежитлової нерухомості, які розташовані в зонах відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, визначені законом, в тому числі їх частки;

в) будівлі дитячих будинків сімейного типу;

г) гуртожитки;

г) житлова нерухомість непридатна для проживання, у тому числі у зв'язку з аварійним станом, визнана такою згідно з рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад;

д) об'єкти житлової нерухомості, в тому числі їх частки, що належать дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам з їх числа, визнаним такими відповідно до

закону, дітям-інвалідам, які виховуються самотніми мамами (батьками), але не більше одного такого об'єкта на дитину;

е) об'єкти нежитлової нерухомості, які використовуються суб'єктами господарювання малого та середнього бізнесу, що провадять свою діяльність в малих архітектурних формах та на ринках;

є) будівлі промисловості, зокрема виробничі корпуси, цехи, складські приміщення промислових підприємств;

ж) будівлі, споруди сільськогосподарських товаровиробників, призначені для використання безпосередньо у сільськогосподарській діяльності;

з) об'єкти житлової та нежитлової нерухомості, які перебувають у власності громадських організацій інвалідів та їх підприємств;

и) об'єкти нерухомості, що перебувають у власності релігійних організацій, статути (положення) яких зареєстровано у встановленому законом порядку, та використовуються виключно для забезпечення їхньої статутної діяльності, включаючи ті, в яких здійснюють діяльність засновані такими релігійними організаціями добродійні заклади (притулки, інтернати, лікарні тощо), крім об'єктів нерухомості, в яких здійснюється виробнича та/або господарська діяльність;

і) будівлі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від форми власності та джерел фінансування, що використовуються для надання освітніх послуг;

ї) об'єкти нежитлової нерухомості державних та комунальних дитячих санаторно-курортних закладів та закладів оздоровлення та відпочинку дітей, а також дитячих санаторно-курортних закладів та закладів оздоровлення і відпочинку дітей, які знаходяться на балансі підприємств, установ та організацій, які є неприбутковими і внесені контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій. У разі виключення з Реєстру неприбуткових установ та організацій декларація подається платником податку протягом 30 календарних днів з дня виключення, а податок сплачується починаючи з місяця, наступного за місяцем, в якому відбулося виключення з Реєстру неприбуткових установ та організацій;

й) об'єкти нежитлової нерухомості державних та комунальних центрів олімпійської підготовки, шкіл вищої спортивної майстерності, центрів фізичного здоров'я населення, центрів з розвитку фізичної

культури і спорту інвалідів, дитячо-юнацьких спортивних шкіл, а також центрів олімпійської підготовки, шкіл вищої спортивної майстерності, дитячо-юнацьких спортивних шкіл і спортивних споруд всеукраїнських фізкультурно-спортивних товариств, їх місцевих осередків та відокремлених підрозділів, що є неприбутковими та включені до Реєстру неприбуткових установ та організацій. У разі виключення таких установ та організацій з Реєстру неприбуткових установ та організацій декларація подається платником податку протягом 30 календарних днів з дня виключення, а податок сплачується починаючи з місяця, наступного за місяцем, в якому відбулося виключення з Реєстру неприбуткових установ та організацій;

к) об'єкти нежитлової нерухомості баз олімпійської та паралімпійської підготовки. Перелік таких баз затверджується Кабінетом Міністрів України;

л) об'єкти житлової нерухомості, які належать багатодітним або прийомним сім'ям, у яких виховується п'ять та більше дітей.

Базою оподаткування є загальна площа об'єкта житлової нерухомості об'єкта житлової та нежитлової нерухомості, в тому числі його часток.

Пільги із сплати податку.

База оподаткування об'єкта/об'єктів житлової нерухомості, в тому числі їх часток, що перебувають у власності фізичної особи - платника податку, зменшується:

а) для квартири/квартир незалежно від їх кількості - на 60 кв. метрів;

б) для житлового будинку/будинків незалежно від їх кількості - на 120 кв. метрів;

в) для різних типів об'єктів житлової нерухомості, в тому числі їх часток (у разі одночасного перебування у власності платника податку квартири/квартир та житлового будинку/будинків, у тому числі їх часток), - на 180 кв. метрів.

Таке зменшення надається один раз за кожний базовий податковий (звітний) період (рік).

Ставки податку для об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, встановлюються за рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із

законом та перспективним планом формування територій громад, залежно від місця розташування (зональності) та типів таких об'єктів нерухомості у розмірі, що не перевищує 1,5 відсотка розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 квадратний метр бази оподаткування.

Базовий податковий період дорівнює календарному року.

Платники податку - юридичні особи самостійно обчислюють суму податку станом на 1 січня звітного року і до 20 лютого цього ж року подають контролюючому органу за місцезнаходженням об'єкта/об'єктів оподаткування декларацію за формою, встановленою ПК.

Податкове зобов'язання за звітний рік з податку сплачується:

а) фізичними особами - протягом 60 днів з дня вручення податкового повідомлення-рішення;

б) юридичними особами - авансовими внесками щокварталу до 30 числа місяця, що настає за звітним кварталом, які відображаються в річній податковій декларації";

Транспортний податок.

Платниками транспортного податку є фізичні та юридичні особи, в тому числі нерезиденти, які мають зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством власні легкові автомобілі є об'єктами оподаткування.

Об'єктом оподаткування є легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше п'яти років (включно) та середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року.

Базою оподаткування є легковий автомобіль, що є об'єктом оподаткування.

Ставка податку встановлюється з розрахунку на календарний рік у розмірі 25 000 гривень за кожен легковий автомобіль, що є об'єктом оподаткування відповідно.

Базовий податковий (звітний) період дорівнює календарному року.

Обчислення суми податку з об'єкта/об'єктів оподаткування фізичних осіб здійснюється контролюючим органом за місцем реєстрації платника податку.

Платники податку - юридичні особи самостійно обчислюють

суму податку станом на 1 січня звітного року і до 20 лютого цього ж року подають контролюючому органу за місцем реєстрації об'єкта оподаткування декларацію за формою з розбивкою річної суми рівними частками поквартально.

Податок сплачується за місцем реєстрації об'єктів оподаткування і зараховується до відповідного бюджету згідно з положеннями Бюджетного кодексу України.

Транспортний податок сплачується:

а) фізичними особами - протягом 60 днів з дня вручення податкового повідомлення-рішення;

б) юридичними особами - авансовими внесками щокварталу до 30 числа місяця, що настає за звітним кварталом, які відображаються в річній податковій декларації";

Плата за землю.

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році» від 07.12.2017 № 2245-VIII, внесені наступні зміни по платі за землю:

а) річна сума орендної плати за землі державної та комунальної власності не може бути меншою за розмір земельного податку:

1) для земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких проведено, – у розмірі не більше 3% їх нормативної грошової оцінки, для земель загального користування – не більше 1% їх нормативної грошової оцінки, для сільськогосподарських угідь – не менше 0,3% та не більше 1% їх нормативної грошової оцінки;

2) для земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено, – у розмірі не більше 5% нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області, для сільськогосподарських угідь – не менше 0,3% та не більше 5% нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області;

б) при визначенні бази оподаткування земельним податком коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки за 2018 рік застосовується із значенням 1;

в) встановлена фіксована ставка земельного податку для земель залізниць в межах смуг відведення та гірничодобувних підприємств для видобування корисних копалин та розробки родовищ корисних копалин у розмірі 25% податку;

г) звільнення від сплати податку за земельні ділянки, передбачене для інвалідів I та II груп, поширюється на земельні ділянки за кожним видом використання у межах граничних норм;

д) звільнено від відповідальності фізичних осіб за несвоєчасну сплату земельного податку, якщо податковий орган у визначений Податковим кодексом строк не направив фізичній особі повідомлення-рішення на сплату;

е) до 1 лютого 2018 року центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, направляє в електронній формі інформацію про нормативну грошову оцінку земельних ділянок, яка проведена станом на зазначену дату, до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику;

є) не пізніше 15 липня поточного року ДФС зобов'язана оприлюднювати на своєму офіційному веб-сайті зведену інформацію про нормативну грошову оцінку земель, яку проведено.

Збір за місця для паркування транспортних засобів.

Платниками збору є юридичні особи, їх філії (відділення, представництва), фізичні особи - підприємці, які згідно з рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, організують та провадять діяльність із забезпечення паркування транспортних засобів на майданчиках для платного паркування та спеціально відведених автостоянках.

Об'єктом оподаткування є земельна ділянка, яка згідно з рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, спеціально відведена для забезпечення паркування транспортних засобів на автомобільних дорогах загального користування, тротуарах або інших місцях, а також комунальні гаражі, стоянки, паркінги (будівлі, споруди, їх частини), які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету, за винятком площі земельної ділянки, яка відведена для безоплатного паркування транспортних засобів, передбачених статтею 30 Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні".

Базою оподаткування є площа земельної ділянки, відведена для паркування, а також площа комунальних гаражів, стоянок, паркінгів

(будівель, споруд, їх частин), які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету.

Ставки збору встановлюються за кожний день провадження діяльності із забезпечення паркування транспортних засобів у гривнях за 1 кв. метр площі земельної ділянки, відведеної для організації та провадження такої діяльності, у розмірі до 0,075 відсотка мінімальної заробітної плати, установлені законом на 1 січня податкового (звітного) року.

Сума збору за місця для паркування транспортних засобів, обчислена відповідно до податкової декларації за звітний (податковий) квартал, сплачується щоквартально, у визначений для квартального звітного (податкового) періоду строк, за місцезнаходженням об'єкта оподаткування.

Платник збору, який має підрозділ без статусу юридичної особи, що провадить діяльність із забезпечення паркування транспортних засобів на земельній ділянці не за місцем реєстрації такого платника збору, зобов'язаний зареєструвати такий підрозділ як платника збору у контролюючому органі за місцезнаходженням земельної ділянки.

Базовий податковий (звітний) період дорівнює календарному кварталу.

Туристичний збір.

Туристичний збір - це місцевий збір, кошти від якого зараховуються до місцевого бюджету.

Платниками збору є громадяни України, іноземці, а також особи без громадянства, які перебувають на території адміністративно-територіальної одиниці, на якій діє рішення сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, про встановлення туристичного збору, та отримують (споживають) послуги з тимчасового проживання (ночівлі) із зобов'язанням залишити місце перебування в зазначений строк.

Ставка встановлюється у розмірі від 0,5 до 1 відсотка до бази справляння збору.

Базою справляння є вартість усього періоду проживання (ночівлі) в місцях за вирахуванням податку на додану вартість.

До вартості проживання не включаються витрати на харчування чи побутові послуги (прання, чистка, лагодження та

прасування одягу, взуття чи білизни), телефонні рахунки, оформлення закордонних паспортів, дозволів на в'їзд (віз), обов'язкове страхування, витрати на усний та письмовий переклади, інші документально оформлені витрати, пов'язані з правилами в'їзду.

Податкові агенти. Згідно з рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, справляння збору може здійснюватися:

а) адміністраціями готелів, кемпінгів, мотелів, гуртожитків для приїжджих та іншими закладами готельного типу, санаторно-курортними закладами;

б) квартирно-посередницькими організаціями, які направляють неорганізованих осіб на поселення у будинки (квартири), що належать фізичним особам на праві власності або на праві користування за договором найму;

в) юридичними особами або фізичними особами - підприємцями, які уповноважуються сільською, селищною, міською радою або радою об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, справляти збір на умовах договору, укладеного з відповідною радою.

Порядок сплати збору. Сума туристичного збору, обчислена відповідно до податкової декларації за звітний (податковий) квартал, сплачується щоквартально, у визначений для квартального звітного (податкового) періоду строк, за місцезнаходженням податкових агентів.

Базовий податковий (звітний) період дорівнює календарному кварталу"

Єдиний податок.

Цей податок введено з 1 січня 1999 р. відповідно до Указу Президента України від 3 липня 1998 р. "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" у зв'язку із запровадженням спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва (рис.3.2).

Оподаткування у 2018р.		
Мінімальна зарплата	3 01.01.2018	3 723,00
ФОП 1-ша група		
ЄСВ "за себе" для пенсійного стажу	22% від Мін з/п	819,06
Єдиний податок	в межах 10% від прожиткового мінімуму працезд осіб	
Розрахунок ЄП	10% від ПМПО (1762грн)	176,2
РАЗОМ за ФОПа за місяць	ЄСВ + ЄП	995,26
ФОП 2-га група		
Єдиний податок	20% від мін з/п	744,60
ЄСВ "за себе" для пенсійного стажу	22% від Мін з/п	819,06
Разом за ФОПа	за місяць	1 563,66
ФОП 3-тя група		
Єдиний податок	5% (3%+ПДВ) від доходу	X
ЄСВ "за себе" для пенсійного стажу	22% від Мін з/п	819,06
Разом за ФОПа	за місяць	819,06 + ЄП
ФОП Загальна система		
військовий збір	1,5% від Чистого прибутку (Доходи - Витрати)	
ПДФО	18% від Чистого прибутку (Доходи - Витрати)	
ЄСВ "за себе" для пенсійного стажу	22 % від Чистого прибутку (Доходи - Витрати), але не менше 22% від Мін з/п	819,06
Разом за ФОПа	за місяць	819,06
За найманих працівників		
За 1-го працівника	оклад	3 723,00
утримання з з/п працівника		
військовий збір	1,5% від окладу	55,85
ПДФО	18% від окладу	670,14
	разом податки з 1-го працівника	725,99
	до видачі на руки	2 997,01
нарахування на з/п працівника		
ЄСВ	22% на оклад	819,06
Разом податки утримані з з/п і нараховані на з/п 1-го працівника		1 545,05

Рисунок 3.2 – Характеристика єдиного податку

Питання для самоконтролю

1. Що належить до місцевих фінансових ресурсів?
2. Назвіть ознаки фінансової незалежності місцевого самоврядування.
3. Що є фінансовою та матеріальною основою місцевого самоврядування?
4. Як розраховується коефіцієнт податкоспроможності окремої території?
5. В полягає суть комунального кредиту?
6. Охарактеризуйте місцеві позики.

7. Охарактеризуйте борг місцевого самоврядування.
8. Охарактеризуйте місцеві податки.
9. Охарактеризуйте місцеві збори.

ТЕМА 4. ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

- 4.1. Дохідна частина місцевих бюджетів.
- 4.2. Суть та історичні аспекти формування цільових фондів
- 4.3. Резервні фонди місцевих органів самоврядування

Ключові терміни: *Доходи місцевих бюджетів. Податкові надходження. Неподаткові надходження. Трансферти. Цільові фонди. Резервний фонд.*

Література:[1,2, 4, 9, 10].

4.1. Дохідна частина місцевих бюджетів

Фінансовою основою місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів.

Доходами бюджету є кошти, які надходять у постійне користування на безповоротній основі. Вони забезпечують стабільність бюджету і фінансування його видатків.

Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом, джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Доходи місцевих бюджетів районних у містах рад (у разі їх створення) формуються відповідно до обсягу повноважень, що визначаються відповідними міськими радами. Склад доходів місцевих бюджетів визначається Бюджетним кодексом України та законом про Державний бюджет України.

Доходи бюджету формуються за рахунок податкових надходжень, неподаткових надходжень, доходів від операцій із капіталом та трансфертів. Доходи від операцій із капіталом для місцевих бюджетів несуттєві.

Податковими надходженнями визначаються, загальнодержавні і місцеві податки, що передбачені податковими законами України, збори та інші обов'язкові платежі.

Неподатковими надходженнями визначаються: доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу; надходження від штрафів та фінансових санкцій; інші неподаткові надходження.

Трансферти - це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

Кошти державного бюджету, що передаються у вигляді дотацій та субвенцій, затверджуються у законі про Державний бюджет України для кожного відповідного місцевого бюджету згідно з Бюджетним кодексом України.

Кошти, передані державою у вигляді дотацій та субвенцій, можуть розподілятися Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, міськими (міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення), районними радами між відповідними місцевими бюджетами та використовуватися для фінансування спільних проектів відповідних територіальних громад.

Місцевий бюджет відповідно до цього БК містить надходження і витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати становлять єдиний баланс відповідного бюджету.

Закріплені доходи місцевих бюджетів складають основу для визначення податкового потенціалу території, їх обсяги впливають на розміри бюджетних трансфертів, які надаються місцевим бюджетам з Державного бюджету України.

До доходів загального фонду бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, міст Києва та Севастополя, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад належать:

- 60 відсотків податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на відповідній території (крім території міст Києва та Севастополя). 40 відсотків податку на доходи фізичних осіб (крім податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на території міста Києва та зараховується до бюджету міста Києва; 100 відсотків податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом

України на території міста Севастополя та зараховується до бюджету міста Севастополя;

- 50 відсотків рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

- 45 відсотків рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя користувачами води за місцем її забору;

- 25 відсотків рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

- плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

- акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів, що зараховується до бюджетів об'єднаних територіальних громад, міських бюджетів;

- 10 відсотків податку на прибуток підприємств, який зараховується до бюджету міста Києва;

- податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності.

- податок на майно, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

- єдиний податок, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування. Збір за місця для паркування транспортних засобів, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування. Туристичний збір, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

- плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються районними державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних місцевих рад, яка зараховується відповідно до районних бюджетів та бюджетів місцевого самоврядування;

- плата за ліцензії та сертифікати, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

- плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

- плата за ліцензії на право експорту, імпорту та оптової торгівлі спиртом етиловим, коньячним та плодовим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим, спиртом-сирцем виноградним, спиртом-сирцем плодовим, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

- плата за ліцензії на право експорту, імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

- плата за державну реєстрацію (крім адміністративного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

- плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

- плата за ліцензії на право роздрібною торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

- надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, засновником яких є районні, міські ради, об'єднані територіальні громади;

- рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення; рентна плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин;

рентна плата за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення; рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (крім рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування). Такі платежі зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування за місцезнаходженням (місцем розташування) відповідних природних ресурсів, а щодо водних об'єктів - за місцем податкової реєстрації платника рентної плати;

- плата за розміщення тимчасово вільних коштів відповідних місцевих бюджетів (крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);

- орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди районними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, місцевими радами, яка зараховується відповідно до районних бюджетів, бюджетів місцевого самоврядування;

- кошти від реалізації безхазяйного майна (у тому числі такого, від якого відмовився власник або отримувач), знахідок, спадкового майна (у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття), майна, одержаного територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі;

- концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, засновником яких є районні, міські ради, об'єднані територіальні громади;

- частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, в порядку, визначеному відповідними місцевими

- плата за надання інших адміністративних послуг, що справляється за місцем надання послуг;

- штрафні санкції за порушення законодавства про патентування;

- адміністративні штрафи, що накладаються місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад

або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

- штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів з суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів;

- кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель як забезпечення їх тендерної пропозиції (пропозиції конкурсних торгів), які не підлягають поверненню цим учасникам в частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджетів об'єднаних територіальних громад, районних, міських бюджетів;

- кошти, отримані від учасника - переможця процедури закупівлі під час укладання договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню учаснику-переможцю, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджетів об'єднаних територіальних громад, районних, міських бюджетів;

- 80 відсотків коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок бюджетів об'єднаних територіальних громад, районних, міських бюджетів, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 відсотків коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

- інші доходи, що підлягають зарахуванню до бюджетів об'єднаних територіальних громад, районних, міських бюджетів відповідно до законодавства.

Склад доходів загального фонду бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів:

- 15 відсотків податку на доходи фізичних осіб;

- 10 відсотків податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств державної власності).

- 50 відсотків рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;

- 45 відсотків рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховуються до бюджету Автономної

Республіки Крим та обласних бюджетів користувачами води за місцем її забору;

- 25 відсотків рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату);

- плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів;

- акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції), що сплачується платниками, які зареєстровані в Автономній Республіці Крим, - до доходів бюджету Автономної Республіки Крим;

- орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними державними адміністраціями, яка зараховується відповідно до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів;

- частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, у порядку, визначеному Верховною Радою Автономної Республіки Крим та обласними радами;

- плата за розміщення тимчасово вільних коштів бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів (крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);

- плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними державними адміністраціями, яка зараховується відповідно до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів;

- плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів,

що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

- плата за ліцензії на право експорту, імпорту та оптової торгівлі спиртом етиловим, коньячним та плодовим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим, спиртом-сирцем виноградним, спиртом-сирцем плодовим, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

- плата за ліцензії на право експорту, імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

- плата за державну реєстрацію (крім адміністративного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань), що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів;

- плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

- плата за ліцензії на право роздрібною торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

- адміністративні штрафи, що накладаються місцевими органами виконавчої влади або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

- штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів із суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів;

- надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, засновником яких є Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні ради;

- концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, засновником яких є Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні ради ;

- кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель як забезпечення їх тендерної пропозиції (пропозиції конкурсних торгів), які не підлягають поверненню цим учасникам в частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів;

- кошти, отримані від учасника - переможця процедури закупівлі під час укладання договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню учаснику-переможцю, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів;

- 80 відсотків коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 відсотків коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

- інші доходи, що підлягають зарахуванню до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів відповідно до законодавства.

Доходи загального фонду бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів:

- податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності;

- рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення; рентна плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; рентна плата за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення; рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (крім рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування). Такі платежі зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування за місцезнаходженням (місцем розташування) відповідних природних ресурсів, а щодо водних об'єктів - за місцем податкової реєстрації платника рентної плати;

- податок на майно, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

- єдиний податок, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

- збір за місця для паркування транспортних засобів;

- туристичний збір;

- частина розміру плати за видачу ліцензії на провадження господарської діяльності з випуску та проведення лотерей, яку встановлює Кабінет Міністрів України, яка сплачується ліцензіатами до бюджетів місцевого самоврядування за місцем розташування відповідного пункту розповсюдження державної лотереї;

- частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, у порядку, визначеному відповідними місцевими радами;

- плата за розміщення тимчасово вільних коштів бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів;

- плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних місцевих рад, яка зараховується до відповідного бюджету;

- штрафні санкції за порушення законодавства про патентування;

- адміністративні штрафи, що накладаються місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

- штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів з суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів;

- адміністративні штрафи та штрафні санкції за порушення законодавства у сфері виробництва та обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховуються за місцем вчинення порушення;

- надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, засновником яких є міські (міст районного значення), селищні та сільські ради;

- орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди місцевими радами, яка зараховується відповідно до бюджетів місцевого самоврядування;

- концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, засновником яких є міські (міст районного значення), селищні та сільські ради;

- кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель як забезпечення їх тендерної пропозиції (пропозиції конкурсних торгів), які не підлягають поверненню цим учасникам в частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів;

- кошти, отримані від учасника - переможця процедури закупівлі під час укладання договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню учаснику-переможцю, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів;

- 80 відсотків коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 відсотків коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

- кошти від реалізації безхазяйного майна (у тому числі такого, від якого відмовився власник або отримувач), знахідок, спадкового майна (у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття), майна, одержаного територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі;

- плата за надання інших адміністративних послуг, що справляється за місцем надання послуг;

- державне мито, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем вчинення дій та видачі документів;

- акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів, що зараховується до бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів;

- адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, що здійснюється виконавчими органами сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад, який зараховується до місцевих бюджетів за місцем надання послуг;

- плата за скорочення термінів надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, а також плата за надання інших платних послуг, пов'язаних з такою державною реєстрацією, що здійснюється виконавчими органами сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад, яка зараховується до місцевих бюджетів за місцем надання послуг;

- адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, що здійснюється виконавчими органами сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад, який зараховується до місцевих бюджетів за місцем надання послуг;

- інші доходи, що підлягають зарахуванню до бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів відповідно до законодавства.

До надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів належать:

- надходження бюджету розвитку місцевих;

- кошти від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, що зараховуються у розмірі: 100 відсотків - до бюджетів міст Києва та Севастополя, 25 відсотків - до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, 75 відсотків - до бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, бюджетів об'єднаних територіальних громад, 15 відсотків - до районних бюджетів, 60 відсотків - до бюджетів міст районного значення, селищ і сіл;

- концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, які мають цільове спрямування згідно із законом;

- 70 відсотків грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, в тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад - 50 відсотків, обласних бюджетів та бюджету

Автономної Республіки Крим - 20 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя - 70 відсотків;

- 55 відсотків екологічного податку, у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад - 25 відсотків, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим - 30 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя - 55 відсотків;

- відрахування 10 відсотків вартості питної води суб'єктами підприємницької діяльності, які здійснюють реалізацію питної води через системи централізованого водопостачання з відхиленням від відповідних стандартів, що зараховуються до бюджетів міст, селищ та сіл, бюджетів об'єднаних територіальних громад;

- власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок відповідного місцевого бюджету;

- цільові та добровільні внески підприємств, установ, організацій і громадян до республіканського Автономної Республіки Крим та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища;

- надходження до цільових фондів, утворених Верховною Радою Автономної Республіки Крим та місцевими радами;

- субвенції, що надаються з інших бюджетів за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду таких бюджетів;

- повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів індивідуальним сільським забудовникам;

- повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, а також пеня і відсотки за користування ними;

- надходження в рамках програм допомоги і грантів Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;

- інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

Надходження бюджету розвитку місцевих бюджетів включають:

- дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є майно Автономної Республіки Крим, комунальна власність;

- плата за надання місцевих гарантій;

- кошти пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту, отримані відповідно до Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності";

- 10 відсотків коштів від використання (реалізації) частини виробленої продукції, що залишається у власності держави відповідно до угод про розподіл продукції, та/або коштів у вигляді грошового еквівалента такої державної частини продукції (крім коштів від державної частини продукції, виробленої на ділянці надр у межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України), що розподіляються між місцевими бюджетами адміністративно-територіальних одиниць, на території яких знаходиться відповідна ділянка надр, у такому співвідношенні: 5 відсотків - до бюджету Автономної Республіки Крим або обласного бюджету; 3,5 відсотка - до районного бюджету; 1,5 відсотка - до сільського, селищного або міського бюджету. Якщо ділянка надр розташована на території декількох адміністративно-територіальних одиниць, кошти між відповідними місцевими бюджетами розподіляються в межах встановленого співвідношення у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

- кошти від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим, та майна, що перебуває в комунальній власності, включаючи кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них;

- 90 відсотків коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної і комунальної власності (крім земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, що підлягають приватизації), при цьому від продажу земельних ділянок, які знаходяться на території Автономної Республіки Крим: 35 відсотків - до бюджету Автономної Республіки Крим, 55 відсотків - до сільських, селищних, міських бюджетів Автономної Республіки Крим;

- капітальні трансферти (субвенції) з інших бюджетів;

- кошти від повернення кредитів, наданих з відповідного бюджету, та відсотки, сплачені за користування ними;
- місцеві запозичення, здійснені у порядку, визначеному цим Кодексом та іншими законами України;
- кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради (щодо коштів резервного фонду місцевого бюджету в частині витрат бюджету розвитку - за рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної місцевої ради).

Бюджет розвитку місцевих бюджетів є складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів.

4.2. Суть та історичні аспекти формування цільових фондів

Одним із інститутів у системі місцевих фінансів є різноманітні цільові фонди грошових ресурсів, можливість формування яких передбачена ст. 68 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Створення і функціонування таких фондів здійснюється на основі законодавства, що затверджується представницькими органами влади.

Цільові фонди, як правило, акумулюються на окремих рахунках і використовуються за цільовим призначенням для фінансування конкретних програм чи заходів. Правова база цих фондів склалася у 90-их роках. Практика функціонування цільових фондів органів місцевого самоврядування в Україні є досить суперечливою. Це пояснюється тим, що у законодавчих актах, які ознаменували відродження місцевого самоврядування (1990-1993 рр.), було передбачено право органів місцевого самоврядування утворювати і використовувати позабюджетні фонди.

Сьогодні, згідно з Бюджетним кодексом України, створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається.

Витрачаються кошти цільових фондів на розсуд відповідної місцевої ради, при цьому вони перебувають на спеціальних рахунках, котрі відкриваються в установах банків і вилученню не підлягають.

При формуванні цільових фондів кожна рада має затвердити: статут (положення) фонду, яким визначається сфера його діяльності; мету і завдання; структуру і методи формування коштів фонду.

Нині ради можуть створювати в межах законодавства України цільові фонди для вирішення бюджетних соціальних і економічних проблем.

Акумуляція коштів у цільових фондах не тільки дозволяє розширити права органів самоврядування усіх рівнів, але й забезпечує можливості для фінансування соціально-економічного розвитку регіону. Так, Кабінетом Міністрів України рекомендовано при формуванні цільових фондів залучати кошти, що використовуються на соціальний розвиток підприємств і організацій будь-якої форми власності пропорційно до чисельності робітників і службовців, що постійно проживають у містах і селищах, де розташовуються ці підприємства. Для усунення суперечок між підприємствами і місцевими органами влади з приводу відрахувань у цільові фонди розроблена формула:

$$X = (C - B) * U / 100\%, \quad (4.1)$$

де X - сума засобів, що необхідно внести підприємству у цільовий фонд;

C - сума засобів, необхідна для благоустрою міста (селища), будівництва житла, утримання соціальних, культурних, побутових об'єктів та інших робіт;

B - наявність бюджетних коштів на певні цілі;

U - питома вага працівників і службовців певного підприємства в загальній чисельності населеного пункту.

Питома вага визначається за формулою:

$$U = Ч_{пр} / Ч_{нп} * 100\%, \quad (4.2)$$

де $Ч_{пр}$ - середня чисельність персоналу підприємства за рік;

$Ч_{нп}$ - середня чисельність населеного пункту за підсумками року.

Метод коефіцієнтів сприяє участі підприємств усіх форм власності у благоустрої міст й будівництві житла й об'єктів соціально-культурного побуту.

Місцеві ради розробляють порядок витрачання коштів із цих фондів, що, як правило, використовуються на наступне (табл. 4.1).

Таблиця 4.1- Порядок витрачання коштів цільових фондів органів місцевого самоврядування

Основні напрямки витрачання коштів цільових фондів
- створення й утримання об'єктів місцевого призначення (дороги, вуличне освітлення, парки, збирання сміття);
- зміцнення фінансових ресурсів регіональних органів влади;
- посилення економічних зв'язків регіональних органів влади з підприємствами;
- звільнення підприємств від виконання не властивих їм функцій із розвитку місцевого господарства (утримання клубів, дитячих садків, профілакторіїв, будинків відпочинку);
- розширення фінансових можливостей регіональних органів для ліквідації диспропорцій між виробничою і невиробничою сферами;
- розширення впливу регіональних органів на розвиток окремих галузей інфраструктури, підвищення технічного рівня підвідомчих установ, підприємств і організацій;
- підвищення рівня обслуговування та покращення якості послуг, що надаються населенню.

На місцевому рівні створюються також відділення загальнодержавних цільових фондів.

4.3. Резервні фонди місцевих органів самоврядування

Законодавством України передбачена можливість місцевих органів влади формувати **резервні фонди** для здійснення непередбачуваних видатків, що не мають постійного характеру. У Державному бюджеті України резервний фонд передбачається обов'язково. Рішення щодо необхідності створення резервного фонду місцевого бюджету приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна місцева рада.

Резервний фонд бюджету не може перевищувати одного відсотка обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету.

Рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету приймаються відповідно Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування.

Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи відповідних місцевих рад) щомісячно звітують перед Верховною

Радою України (Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідною місцевою радою) про витрачання коштів резервного фонду відповідного бюджету.

Основними напрямками використання коштів резервних фондів є: ліквідація наслідків стихійних явищ, ліквідація наслідків аварій та епідемій, ліквідація наслідків дій терористичного або антиконституційного спрямування, диверсій та інші непередбачені заходи.

До інших непередбачених заходів не можуть бути віднесені такі напрями використання коштів: *обслуговування боргу органів місцевого самоврядування; капітальний ремонт, реконструкція; надання гуманітарної чи матеріальної допомоги; придбання житла.*

Звернення про виділення коштів з резервного фонду місцевого бюджету підприємства, установи, організації подають до місцевої державної адміністрації.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність доходів місцевих бюджетів як системи економічних відносин?
2. Як класифікують доходи місцевих бюджетів відповідно до вимог Бюджетного кодексу України?
3. Охарактеризуйте особливості формування цільових фондів.
4. Назвіть основні напрямки витрачання коштів цільових фондів.
5. Назвіть основні напрями використання коштів резервних фондів.

ТЕМА 5. СИСТЕМА ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

- 5.1. Видаткова частина місцевих бюджетів
- 5.2. Нові підходи у плануванні доходів місцевих бюджетів
- 5.3. Методи планування видаткової частини місцевих бюджетів
- 5.4. Порядок фінансування видатків місцевих бюджетів.
- 5.5. Програмно-цільове бюджетне планування, його зміст і переваги

Ключові терміни: *Видатки місцевих бюджетів. Критерії розмежування видатків. Методи прогнозування доходів. Методи планування видатків місцевих бюджетів. Виконання місцевих*

бюджетів. Програмно- цільовий метод за видатками. Бюджетна програма.

Література:[1,2, 4, 9, 10].

Видатки місцевого бюджету - економічні відносини, що виникають у зв'язку з розподілом централізованих коштів, які є власністю місцевих органів влади.

Класифікація видатків місцевого бюджету подається у ст. 64 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Видатки, які здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, їх розмір і цільове спрямування визначаються відповідними рішеннями про місцевий бюджет; видатки, пов'язані із здійсненням районними, обласними радами заходів щодо забезпечення спільних інтересів територіальних громад, - відповідними рішеннями про районний та обласний бюджети.

Сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення) ради та їх виконавчі органи самостійно розпоряджаються коштами відповідних місцевих бюджетів, визначають напрями їх використання.

Районні, обласні бюджети виконують місцеві державні адміністрації в цілях і обсягах, що затверджуються відповідними радами.

Видатки місцевого бюджету формуються відповідно до розмежування видатків між бюджетами, визначеного Бюджетним кодексом України, для виконання повноважень органів місцевого самоврядування. Видатки місцевого бюджету здійснюються із загального та спеціального фондів місцевого бюджету відповідно до вимог Бюджетного кодексу України та закону про Державний бюджет України.

У складі витрат спеціального фонду місцевого бюджету виділяються витрати бюджету розвитку.

Виділяють поточні видатки і видатки розвитку.

Поточні видатки - витрати бюджету на цільове фінансування мережі підприємств, установ, організацій, які існують протягом поточного бюджетного року, а також фінансування соціального захисту населення, утримання апарату управління та служб органів місцевого самоврядування, соціального обслуговування та інше.

Поточні видатки передбачають негайне та своєчасне фінансування.

Видатки розвитку - витрати на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, кошти на реалізацію програм соціально-економічного розвитку міст, капітальне будівництво, придбання обладнання, транспортних засобів та іншої техніки, а також інші видатки, пов'язані з розширенням відтворенням.

До витрат бюджету розвитку місцевих бюджетів належать:

- погашення місцевого боргу;
- капітальні видатки, включаючи капітальні трансферти іншим бюджетам;
- внески органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування до статутного капіталу суб'єкта господарювання;
- проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки, що підлягає продажу відповідно до статті 128 Земельного кодексу України, за рахунок авансу, внесеного покупцем земельної ділянки;
- підготовка земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них державної (до розмежування земель державної та комунальної власності) чи комунальної власності для продажу на земельних торгах та проведення таких торгів;
- платежі, пов'язані з виконанням гарантійних зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста;
- розроблення містобудівної документації на місцевому та регіональному рівнях.

Капітальні видатки бюджету розвитку спрямовуються на: соціально-економічний розвиток регіонів; виконання інвестиційних проектів; будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери і житлово-комунального господарства; будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; будівництво і придбання житла окремим категоріям громадян відповідно до законодавства; збереження та розвиток історико-культурних місць України та заповідників; будівництво та розвиток мережі метрополітенів; придбання вагонів для комунального електротранспорту; розвиток дорожнього господарства; придбання шкільних автобусів та автомобілів швидкої медичної допомоги; оновлення матеріально-технічної бази комунальних закладів охорони здоров'я, комп'ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів і комунальних закладів охорони здоров'я;

природоохоронні заходи; інші заходи, пов'язані з розширеним відтворенням.

Відповідно до Бюджетного кодексу України видатки бюджетів на здійснення повноважень поділяються на три групи:

а) видатки на забезпечення конституційного ладу держави, державної цілісності й суверенітету, незалежного судочинства, інші видатки, які не можуть бути передані місцевому самоврядуванню. Такі видатки здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України;

б) видатки, які визначаються функціями держави та можуть бути передані на виконання місцевому самоврядуванню на основі принципу субсидіарності. Такі видатки здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у тому числі за рахунок трансфертів із Державного бюджету України;

в) видатки на реалізацію повноважень органів місцевого самоврядування, які мають місцевий характер. Такі видатки здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у тому числі за рахунок трансфертів із Державного бюджету України.

Критерії розмежування видатків між місцевими бюджетами встановлені, виходячи з наближення послуг до безпосереднього споживача (табл.5.1).

Таблиця 5.1 - Розмежування видатків між місцевими бюджетами

І група	ІІ група	ІІІ група
Видатки на забезпечення бюджетних установ та заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання соціальних послуг, гарантованих державою, і які максимально наближені до споживачів	Видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують надання основних соціальних послуг, гарантованих законодавством для всіх громадян України	Видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують гарантовані державою соціальні послуги для окремих категорій громадян або фінансування програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України
Здійснюються з бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст та бюджетів об'єднаних територіальних громад	Здійснюються з бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, а також районних бюджетів та бюджетів об'єднаних територіальних громад	Здійснюються Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів.
З бюджетів міст Києва та Севастополя здійснюються видатки всіх трьох груп		

У контексті нового механізму організації міжбюджетних відносин видатки місцевих бюджетів поділяють на дві групи:

- видатки, що здійснюються з відповідних бюджетів;

- видатки місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів.

До видатків, що здійснюються з бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад належать видатки на:

а) освіти:

1) дошкільну освіту;

2) загальну середню освіту: загальноосвітні навчальні заклади (у тому числі: загальноосвітні навчальні заклади усіх ступенів, спеціалізовані школи (школи-інтернати), ліцеї (ліцеї-інтернати), гімназії (гімназії-інтернати), колегіуми (колегіуми-інтернати), вечірні (змінні) школи); навчально-виховні комплекси "дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад", "загальноосвітній навчальний заклад - дошкільний навчальний заклад";

3) навчальні заклади для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні навчальні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри (якщо не менше 70 відсотків кількості учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів, загальноосвітніх навчальних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячих будинків, навчально-реабілітаційних центрів припадає на територію відповідного міста чи району), дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї та сім'ї патронатних вихователів, інклюзивно-ресурсні центри;

4) інші державні освітні програми;

5) вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації державної та комунальної власності відповідно до програм соціально-економічного розвитку регіонів);

б) позашкільну освіту;

7) професійно-технічну освіту з бюджетів міст обласного значення - обласних центрів (на оплату послуг з підготовки кадрів на умовах регіонального замовлення у професійно-технічних та інших навчальних закладах державної та/або комунальної власності, які розташовані на території зазначених міст);

б) охорону здоров'я:

1) амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні широкого профілю, спеціалізовані медико-санітарні частини, пологові будинки, поліклініки і амбулаторії, загальні стоматологічні поліклініки, дільничні лікарні);

2) первинну медичну допомогу (медичні амбулаторії, фельдшерсько-акушерські і фельдшерські пункти, центри первинної медичної (медико-санітарної) допомоги та інші заклади охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу);

3) програми медико-санітарної освіти (міські та районні центри здоров'я і заходи з санітарної освіти);

4) інші державні програми медичної та санітарної допомоги (територіальні медичні об'єднання, центри медичної статистики, автопідприємства санітарного транспорту, інші програми і заходи);

5) оплату комунальних послуг та енергоносіїв комунальними закладами охорони здоров'я, що надають первинну медичну

допомогу, місцеві програми розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу, та місцеві програми надання населенню медичних послуг з первинної медичної допомоги населенню;

б) співфінансування оплати медичних послуг, що надаються в рамках програми державних гарантій медичного обслуговування населення, для покриття вартості комунальних послуг та енергоносіїв комунальних закладів охорони здоров'я, які належать відповідним територіальним громадам або є об'єктами права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні районних рад;

7) місцеві програми розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я, які належать відповідним територіальним громадам або є об'єктами права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні районних рад, і місцеві програми надання населенню медичних послуг понад обсяг, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення;

8) місцеві програми громадського здоров'я;

в) соціальний захист та соціальне забезпечення:

1) державні програми соціального забезпечення: притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (якщо не менше 70 відсотків кількості дітей, які перебувають у цих закладах, припадає на територію відповідного міста чи району); територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); центри соціальної реабілітації дітей з інвалідністю; центри професійної реабілітації осіб з інвалідністю, компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;

2) державні програми соціального захисту:

2.1) допомога сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, особам з інвалідністю з дитинства, дітям з інвалідністю, тимчасова державна допомога дітям, допомога по догляду за особами з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та особам з

інвалідністю, державна соціальна допомога на догляд, щомісячна компенсаційна виплата непрацюючій працездатній особі, яка доглядає за особою з інвалідністю І групи, а також за особою, яка досягла 80-річного віку, тимчасова державна соціальна допомога непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату;

2.2) додаткові виплати населенню на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг (житлові субсидії населенню), пільги окремим категоріям громадян, що надаються: ветеранам війни; особам, на яких поширюється дія Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам військової служби; ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам Національної поліції; ветеранам податкової міліції; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби; ветеранам служби цивільного захисту; ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; вдовам (вдівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби, ветеранів служби цивільного захисту та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; звільненим зі служби за віком, через хворобу або за вислугою років військовослужбовцям Служби безпеки України; особам, звільненим із служби цивільного захисту за віком, через хворобу або за вислугою років, та які стали особами з інвалідністю під час виконання службових обов'язків; звільненим з військової служби особам, які стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби; батькам та членам сімей військовослужбовців, військовослужбовців Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби; батькам та членам сімей осіб рядового і начальницького складу служби цивільного

захисту, які загинули (померли) або зникли безвісти під час виконання службових обов'язків; реабілітованим громадянам, які стали особами з інвалідністю внаслідок репресій або є пенсіонерами; депортованим особам, які повернулися в Україну на постійне проживання; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та опікунам (на час опікунства) дітей померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; пенсіонерам з числа спеціалістів із захисту рослин відповідно до частини четвертої статті 20 Закону України "Про захист рослин"; громадянам відповідно до пункту "ї" частини першої статті 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я, частини п'ятої статті 29 Закону України "Про культуру", частини другої статті 30 Закону України "Про бібліотеки і бібліотечну справу", абзацу першого частини третьої статті 57 Закону України "Про освіту"; дітям війни; багатодітним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу та прийомним сім'ям, в яких не менше року проживають відповідно троє або більше дітей, а також сім'ям (крім багатодітних сімей), в яких не менше року проживають троє і більше дітей, враховуючи тих, над якими встановлено опіку чи піклування; доставка громадянам повідомлень про призначення субсидії;

2.3) виплата державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом "гроші ходять за дитиною";

2.4) оплату послуг із здійснення патронату над дитиною та виплату соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя;

г) державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

д) районні та міські програми і заходи щодо реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, у тому числі утримання та програми районних і міських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

е) державні культурно-освітні та театральні-видовищні програми (сільські, селищні та міські палаци і будинки культури, клуби, центри дозвілля, інші клубні заклади та бібліотеки; театри,

районні (міські) бібліотеки або централізовані бібліотеки районної (міської) централізованої бібліотечної системи, музеї, виставки, палаци і будинки культури, школи естетичного виховання дітей, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус академічних, національних, зоопарки комунальної власності);

є) фізичну культуру і спорт: утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів (крім шкіл республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення), заходи з фізичної культури і спорту та фінансова підтримка місцевих осередків всеукраїнських громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості і спортивних споруд місцевого значення.

До видатків, що здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів, належать видатки на:

а) державне управління:

1) представницьку і виконавчу владу Автономної Республіки Крим;

б) освіту:

1) загальну середню освіту для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, загальноосвітні санаторні школи-інтернати; загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні навчальні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри;

2) загальну середню освіту: спеціалізовані школи (школи-інтернати) державної власності, а також загальноосвітні навчальні заклади: спеціалізовані школи-інтернати, ліцеї-інтернати, гімназії-інтернати, колегіуми-інтернати, якщо не менше 70 відсотків кількості учнів, які здобувають освіту у відповідному загальноосвітньому навчальному закладі, є жителями населених пунктів, розташованих на території Автономної Республіки Крим чи області (крім населеного пункту, де розташований такий заклад);

3) професійно-технічну освіту (на оплату послуг з підготовки кадрів на умовах регіонального замовлення у професійно-технічних та інших навчальних закладах державної та/або комунальної власності);

4) вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах державного та/або

регіонального замовлення у вищих навчальних закладах державної та/або комунальної власності;

5) післядипломну освіту (на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на умовах регіонального замовлення);

6) позашкільну освіту (заходи і заклади національного, державного, республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з позашкільної роботи з дітьми);

7) інші державні освітні програми;

в) охорону здоров'я:

1) консультативну амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, станції екстреної (швидкої) медичної допомоги;

2) спеціалізовану амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (спеціалізовані лікарні, поліклініки, включаючи стоматологічні, центри, диспансери, госпіталі для ветеранів війни, будинки дитини, станції переливання крові);

3) санаторно-курортну допомогу (санаторії для хворих на туберкульоз, санаторії для дітей та підлітків, санаторії медичної реабілітації);

4) інші державні програми медичної та санітарної допомоги (медико-соціальні експертні комісії, бюро судмедекспертизи, центри медичної статистики, територіальні медичні об'єднання, автопідприємства санітарного транспорту, бази спецмедпостачання, центри здоров'я і заходи санітарної освіти, регіональні заходи з реалізації державних програм, інші програми і заходи);

5) співфінансування оплати медичних послуг, що надаються в рамках програми державних гарантій медичного обслуговування населення, для покриття вартості комунальних послуг та енергоносіїв комунальних закладів охорони здоров'я, які є об'єктами права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні обласних рад;

6) регіональні програми розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я, які є об'єктами права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні обласних рад, і регіональні програми надання населенню медичних

послуг понад обсяг, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення;

7) регіональні програми громадського здоров'я;

г) соціальний захист та соціальне забезпечення:

1) державні програми соціального захисту та соціального забезпечення: виплати компенсації реабілітованим; дитячі будинки-інтернати; навчання та трудове влаштування осіб з інвалідністю; будинки-інтернати для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю; будинки-інтернати для дітей з інвалідністю; центри з нарахування та здійснення соціальних виплат; притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; пільгове медичне обслуговування громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; компенсаційні виплати особам з інвалідністю на бензин (пальне), ремонт, техобслуговування автотранспорту та транспортне обслуговування, а також на встановлення телефонів особам з інвалідністю I і II груп; відшкодування витрат на поховання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни; центри соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, центри професійної реабілітації осіб з інвалідністю;

2) республіканські Автономної Республіки Крим та обласні програми і заходи з реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, в тому числі утримання та програми республіканського Автономної Республіки Крим і обласних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

3) інші державні соціальні програми;

д) культуру і мистецтво:

1) державні культурно-освітні програми (національні, державні, республіканські Автономної Республіки Крим та обласні заповідники, бібліотеки, музеї та виставки, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус національних);

2) державні театральні-видовищні програми (філармонії, художні, музичні колективи і ансамблі, театри, концертні і церковні організації, палаци, будинки культури, інші заклади національного, державного, республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення, інші заклади та заходи в галузі мистецтва, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус національних);

- 3) інші державні культурно-мистецькі програми;
е) фізичну культуру і спорт:

1) програми з розвитку фізичної культури і спорту (утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, шкіл вищої спортивної майстерності, центрів олімпійської підготовки, центрів фізичного здоров'я населення республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, штатних спортивних команд резервного спорту, заходи з фізичної культури і спорту республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, включаючи підготовку збірних команд регіону до участі у спортивних змаганнях державного рівня, фінансова підтримка республіканського Автономної Республіки Крим та обласних осередків всеукраїнських громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості і спортивних споруд республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення);

2) програми з розвитку фізичної культури, спорту, фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю (центри республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з розвитку фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, дитячо-юнацькі спортивні школи для осіб з інвалідністю усіх типів; проведення заходів з фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю, навчально-тренувальних зборів і змагань республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, підготовка збірних команд регіону до участі у спортивних змаганнях державного рівня);

3) програми природоохоронних заходів місцевого значення, співфінансування (50 відсотків) проектів ліквідації підприємств вугільної і торфодобувної промисловості та витрат на утримання водовідливних комплексів у безпечному режимі, проекти реструктуризації та ліквідації об'єктів підприємств гірничої хімії, підземного видобутку залізної руди, консервації ртутного виробництва, утримання водовідливних комплексів.

Видатки місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів, належать видатки на:

- а) місцеву пожежну охорону;

- 1) муніципальні формування з охорони громадського порядку;
- б) органи місцевого самоврядування;
- в) соціальний захист та соціальне забезпечення:
  - 1) програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, у тому числі на підтримку діяльності молодіжних центрів;
  - 2) місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення;
  - 3) програми соціального захисту малозабезпеченої категорії учнів професійно-технічних навчальних закладів;
  - 4) центри обліку та заклади соціального захисту для бездомних осіб, центри соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань;
  - 5) компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;
  - 6) компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;
  - 7) надання ветеранським організаціям фінансової підтримки та кредитування;
- г) місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів;
- д) культурно-мистецькі програми місцевого значення;
- е) програми підтримки кінематографії та засобів масової інформації;
- є) місцеві програми з розвитку фізичної культури і спорту;
- ж) типове проектування, реставрацію та охорону пам'яток архітектури;
- з) транспорт, дорожнє господарство:
  - 1) регулювання цін (тарифів) на перевезення пасажирів у пасажирському транспорті за рішенням місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування відповідно до наданих повноважень;
  - 2) експлуатацію дорожньої системи місцевого значення (у тому числі роботи, що проводяться спеціалізованими монтажно-експлуатаційними підрозділами);
  - 3) будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених

пунктах, а також капітальний та поточний ремонт вулиць і доріг населених пунктів та інших доріг, які є складовими автомобільних доріг державного значення (як співфінансування на договірних засадах);

и) заходи з організації рятування на водах;

і) обслуговування місцевого боргу;

й) програми природоохоронних заходів місцевого значення, заходи програм у сфері житлово-комунального господарства з будівництва та реконструкції водопровідних та каналізаційних очисних споруд, доочищення питної води, модернізації систем теплопостачання, заміни природного газу альтернативними видами палива, модернізації та ремонту ліфтового господарства, реконструкції та ремонту житлових будинків, оснащення житлового фонду будинковими засобами обліку енергоносіїв та споживання води, капітального ремонту, реконструкції, будівництва мереж зовнішнього освітлення вулиць, капітального ремонту гуртожитків, що передаються у власність територіальних громад, впровадження енергозберігаючих технологій;

к) управління комунальним майном;

л) регулювання земельних відносин;

м) заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру в межах повноважень, встановлених законом;

н) заходи та роботи з мобілізаційної підготовки місцевого значення;

о) проведення місцевих виборів у випадках, передбачених законом, та республіканських Автономної Республіки Крим і місцевих референдумів;

п) членські внески до асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань;

р) підвищення кваліфікації депутатів місцевих рад та посадових осіб місцевого самоврядування;

1) реалізацію програм допомоги і грантів Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;

2) програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

3) пільги з послуг зв'язку, інші передбачені законодавством пільги, що надаються ветеранам війни; особам, на яких поширюється дія Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; ветеранам праці; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам військової служби; ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам Національної поліції; ветеранам податкової міліції; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби; ветеранам служби цивільного захисту; ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; вдовам (вдівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби, ветеранів служби цивільного захисту та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; особам, звільненим з військової служби, які стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби; особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю та особам, які супроводжують осіб з інвалідністю I групи або дітей з інвалідністю (не більше одного супроводжувачого); реабілітованим громадянам, які стали особами з інвалідністю внаслідок репресій або є пенсіонерами; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та опікунам (на час опікунства) дітей померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; багатодітним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу та прийомним сім'ям, в яких не менше року проживають відповідно троє або більше дітей, а також сім'ям (крім багатодітних сімей), в яких не менше року проживають троє і більше дітей, враховуючи тих, над якими встановлено опіку чи піклування;

с) інші програми, пов'язані з виконанням власних повноважень, затверджені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою згідно із законом.

5.2. Нові підходи у плануванні доходів місцевих бюджетів

Виділяють такі методи прогнозування доходів: метод експертних оцінок, метод прямого рахунку, метод екстраполяції, економетричний метод.

Метод експертних оцінок - полягає в ознайомленні експертів із питаннями доходів для підготовки прогнозу. Перевага методу - здатність отримувати відносно точні прогнози. Недолік - відсутність чіткої техніки прогнозування (інтуїтивний метод, базується на досвіді та знаннях експертів).

Метод прямого рахунку - полягає у здійсненні детальних розрахунків кожного елемента доходів бюджету. Прогноз складається за алгоритмом, який відображає формування показника. Перевага методу - висока надійність та достовірність. Недолік - трудомісткість, значне інформаційне забезпечення.

Метод екстраполяції - ґрунтується на визначенні бюджетних показників на основі встановлення стійкої динаміки їх розвитку. Розрахунок бюджетних показників здійснюється на основі досягнутого в попередньому періоді рівня росту і його коригуванні на відносно стабільний розрахунок у майбутньому. При цьому допускається, що рівень росту в майбутньому році буде таким самим, як в останні роки.

Економетричне прогнозування поєднує економічні принципи та статистичні теорії. Економетричні моделі дозволяють розглянути вплив декількох чинників на доходи шляхом визначення незалежних змінних, що найбільше впливають на бюджетні надходження.

5.3. Методи планування видаткової частини місцевих бюджетів

Формування бюджетних видатків починається на стадії планування. За основу береться очікуване виконання бюджету за видатками за попередній період. Звітні дані про виконання бюджету за видатками, що є в розпорядженні як Міністерства фінансів України, так і фінансових органів, як правило, за півріччя, доповнюються оцінкою очікуваного виконання показників за видатками за період, який залишається до кінця року. Аналіз звітних показників і оцінка перспективи до кінця року дають змогу визначити очікуване

виконання бюджету за видатками. З одержаних видатків виключаються ті, яких не буде у плановому році.

При плануванні видатків та доходів місцевих бюджетів у сучасній економічній науці можуть бути застосовані такі методи.

1. Програмно-цільовий метод.

Суть методу полягає у плануванні бюджету органу місцевого самоврядування на основі розробки, аналізу, впровадження програм розподілу фінансових ресурсів (бюджетних програм). Бюджетна програма - це систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення загальної мети відповідно до поставлених завдань, виконання яких передбачає здійснення фінансування з місцевого чи державного бюджету.

2. Метод «Коріння трави».

В цьому випадку складається прогноз методом збору вхідних даних безпосередньо у рядових працівників, що перебувають на найнижчому рівні ієрархічної структури, тобто у тих, які пов'язані з об'єктом прогнозування.

3. Метод «Дослідження об'єкта».

Полягає в зборі даних різноманітними методами (опитування, інтерв'ю і т. п.) для перевірки гіпотези про величину надходжень для проведення передбачених фінансувань із місцевих бюджетів. Цей метод використовують при довгостроковому прогнозуванні величини фінансування завдань із місцевого бюджету (більше 5 років).

4. Метод «групова згода».

Прогноз ґрунтується на прямому та відкритому обміні думками на загальних зборах. Основною ідеєю цього методу є те, що групове обговорення можливих варіантів прогнозних показників призводить до вибору оптимального з багатьох запропонованих та розрахованих за допомогою різних методів та методик.

5. Метод «історична аналогія».

Пов'язаний із аналізом життєвого циклу подібного податку, який забезпечує фінансування відповідних видатків із місцевих бюджетів. Як правило, використовується при введенні нового виду податку

6. Метод «Дельфі».

Полягає в тому, що група експертів відповідає на питання про форми та межі фінансування певних видів видатків із місцевого бюджету. Керівник груп узгоджує результати досліджень певної групи

та формулює нове питання, яке є новим завданням для цієї групи експертів. Так нівелюється вплив особистісних факторів на межі фінансування певного виду видатків із місцевого бюджету

7. Каузальні методи.

Ґрунтуються на виокремленні основних та опосередкованих факторів, які впливають на об'єкт прогнозування.

8. Економетричні моделі.

Описують певний вид фінансування певного сектора економіки з місцевого бюджету за допомогою системи незалежних рівнянь.

9. Макроекономічні моделі.

Дають можливість визначити вплив як внутрішніх, так і зовнішніх чинників на фінансування певних видів повноважень місцевими бюджетами.

Бюджетний кодекс передбачає, що для планування видатків місцевих бюджетів необхідно мати пропозиції розпорядників щодо обсягу коштів, необхідних для надання громадянам громадських послуг - бюджетні запити.

Бюджетний запит- документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступні бюджетні періоди.

Бюджетні запити подаються на розгляд виконавчих органів влади. Складання бюджетних запитів починається з доведення місцевими фінансовими органами до головних розпорядників бюджетних коштів **інструкції з підготовки запитів**.

Інструкція розроблена на основі типової форми, визначеної Міністерством фінансів України, яке доводить місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам відповідних рад інформацію про особливості складання розрахунків до проектів місцевих бюджетів на плановий бюджетний рік.

Якщо бюджетна пропозиція отримує бюджетне фінансування, це слід розглядати як договір між розпорядником та органом влади. При цьому необхідна чітка підзвітність організацій за програмними видатками.

Крім того, до складу бюджетного запиту додається пояснення до бюджетних програм (вказується правова основа, визначаються завдання, напрями діяльності, роботи, описуються досягнення попередніх років).

5 4. Порядок фінансування видатків місцевих бюджетів

Під виконанням місцевого бюджету за видатками розуміють здійснення комплексу дій, спрямованих на реалізацію передбачених місцевим бюджетом заходів та досягнення визначених цілей у межах запланованих ресурсів.

Етапи процесу виконання місцевих бюджетів за видатками.

1. Встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі затвердженого бюджетного розпису.

Розподіл затверджених бюджетних коштів здійснюється у вигляді розпису - графіка виділення фактичних коштів протягом року. Мета розпису - розробка прозорої програми видатків, яку можна контролювати. Річний розпис бюджетних призначень фінансові органи та виконавчі органи місцевих рад складають на основі бюджетних запитів головних розпорядників бюджетних коштів. Витяг із розпису надалі є основою для складання кошторису доходів і видатків бюджетних установ та планів використання коштів одержувачів бюджетних коштів і для розподілу коштів з рахунку бюджету між головними розпорядниками коштів. До затвердження розпису фінансовим органом затверджується тимчасовий розпис на відповідний період. Потім призначення надається або розписується фінансовим органом для розпорядника бюджетних коштів протягом місяця після прийняття рішення про місцеві бюджети.

Складений розпис видатків місцевого бюджету фінансові органи та **виконавчі** органи місцевих рад подають в орган **Державного казначейства** та доводять до відома головних розпорядників коштів витяги із розпису. Метою ознайомлення розпорядників коштів із зазначеними документами є забезпечення відповідності між обсягами видатків, затверджених бюджетом, та показниками основних фінансових документів бюджетних установ - кошторисів і планів асигнувань. Надання відомостей із розпису місцевого бюджету органам казначейства зумовлено застосуванням в Україні казначейської форми обслуговування місцевих бюджетів. Казначейство зобов'язане контролювати відповідність кошторисів бюджетних установ показникам розпису бюджету.

Доведені до головного розпорядника коштів показники розпису асигнувань передбачені для здійснення заходів як безпосередньо

головним розпорядником, так і підпорядкованими йому бюджетними установами. Тому визначені у витягах із розпису показники асигнувань головний розпорядник коштів повинен розподілити між підпорядкованими йому розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів. Інформацію про розподіл він доводить до відома підпорядкованих йому юридичних осіб та до органу казначейства, в якому обслуговують головного розпорядника. Отримані розпорядниками третього ступеня та одержувачами коштів показники розподілу слугують основою для складання кошторисів доходів і видатків та планів асигнувань. Територіальний орган казначейства перевіряє отриманий від головного розпорядника коштів розподіл бюджетних асигнувань щодо правильності арифметичних розрахунків та відповідності розпису видатків, отриманого від фінансового відділу, і реєструє на рахунках обліку виконання бюджету.

2. Затвердження кошторисів розпорядникам бюджетних коштів.

Розпис - основа для кінцевого кошторису. На другій стадії виконання видаткової частини бюджету затверджують кошториси та плани асигнувань розпорядників коштів місцевих бюджетів. Розпорядники коштів третього ступеня та одержувачі бюджетних коштів подають кошториси та плани використання бюджетних коштів на затвердження головним розпорядником коштів. Кошторис затверджується на рівні розпорядника коштів і є головним плановим документом бюджетної установи. Кошторис надає повноваження на отримання доходів та фінансування видатків протягом бюджетного періоду.

Затвержені кошториси та плани асигнувань розпорядники коштів мають представити в органи казначейства, в яких їх обслуговують. Зазначені документи органи казначейства перевіряють щодо відповідності показникам розподілу асигнувань, які були представлені головними розпорядниками коштів. При виявленні розбіжностей органи казначейства не реєструють кошториси, а повертають розпорядникам для приведення їх у відповідність до розпису.

Кошторис доходів та видатків бюджетної установи містить показники загального та спеціального фонду.

3. Взяття бюджетних зобов'язань.

Зобов'язанням бюджетної установи вважають укладену угоду,

договір, які передбачають необхідність здійснювати розпорядником бюджетних коштів платежі на виконання цієї угоди. Під фінансовим зобов'язанням розуміють зобов'язання розпорядника або одержувача бюджетних коштів сплатити кошти за будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших операцій, тобто це кредиторська заборгованість чи попередня оплата, дозволена законодавством.

Після затвердження кошторисів та планів асигнувань бюджетні установи отримують права брати зобов'язання (в межах передбачених обсягів бюджетних асигнувань). Бюджетні установи наділені правом самостійно укладати угоди на придбання товарів, робіт і послуг. У випадку неспроможності виконувати зобов'язання, передбачені угодами, чинне законодавство не дозволяє відчужувати майно бюджетної установи чи оголошувати її банкрутом. Відповідальність за невиконання зобов'язань бюджетних установ покладається на бюджет.

Невикористані асигнування поточного місяця розпорядник бюджетних коштів має право використовувати в наступні місяці бюджетного року. Якщо розпорядник коштів місцевих бюджетів не використав асигнування, які були передбачені на відповідний бюджетний рік, то вони анулюються і в наступному бюджетному році не враховуються.

У першу чергу, головний розпорядник коштів повинен забезпечити проведення видатків щодо захищених статей бюджету. До першочергових відносять видатки на ОП, нарахування, комунальні послуги, придбання предметів постачання та обладнання протягом року. Для забезпечення контролю усі зобов'язання повинні фіксуватися (реєструватися) в органах казначейства. Це стосується лише тих видатків, які здійснюються за рахунок бюджетних коштів, а не власних бюджетних надходжень.

Виконання зобов'язань включає:

- укладання договору на товари і послуги;
- затвердження договору та підтвердження наявності фондів;
- внесення у реєстр зобов'язань;
- відправлення договору постачальнику, утворення зобов'язання;
- отримання товарів та послуг, перевірку та реєстрацію;
- отримання накладних, реєстрацію, створення платіжного документу;

- затвердження платежу;
- виконання платежу.

Більшість розпорядників здійснюють постатейний контроль (заробітна плата, обслуговування, постачання, інвестиції). Якщо наявних коштів недостатньо для фінансування витрат, керівники мають право перемістити кошти, але це має не впливати на загальний баланс бюджету.

Державні закупівлі здійснюється згідно Закону “Про публічні закупівлі” № 922-VIII від 25.12.2015р. Механізм закупівель має ґрунтуватися на двох принципах: економії та справедливості. Після проведення конкурсу тендерний комітет складає звіт про його результати.

4. Отримання товарів, робіт та послуг.

Розпорядники здійснюють контроль за фактичним отриманням придбаних предметів (контроль поставки, звірка замовлень, порівняння з первинними зобов'язаннями).

5. Здійснення платежів.

Платіж здійснює фінансовий відділ розпорядника коштів.

Є відмінність у механізмі перерахування коштів загального та спеціального фонду бюджету. Доходи спеціального фонду бюджету в частині власних доходів бюджетних установ зараховують на спеціальний рахунок розпорядника коштів. Керівник бюджетної установи може розпоряджатися залишком коштів цього рахунку відповідно до напрямів, передбачених у кошторисі. Інші доходи спеціального фонду місцевого бюджету підлягають зарахуванню на окремі дохідні рахунки. Звідси відбувається перерахування коштів на спеціальні особові рахунки головних розпорядників коштів, за якими закріплені відповідні доходи спеціального фонду. В подальшому головні розпорядники коштів приймають рішення щодо розподілу залишку цього рахунку між підпорядкованими йому розпорядниками та одержувачами коштів місцевих бюджетів. Розпорядники та одержувачі можуть використати отримані бюджетні кошти для погашення зареєстрованих бюджетних фінансових зобов'язань.

Процес передання необхідних обсягів бюджетних коштів **загального фонду** бюджету на рахунок розпоряджувала або одержувача розпочинається з перерахування коштів з рахунку бюджету, де зосереджені усі надходження загального фонду бюджету. На підставі інформації про залишок коштів на рахунку бюджету

місцеві фінансові органи (або виконавчі органи місцевих рад) приймають рішення про перерахування коштів. Розподіл коштів з рахунку бюджету між головними розпорядниками коштів здійснюється відповідно до розпису бюджетних асигнувань. На підставі розпорядження фінансового органу (або виконавчого органу місцевої ради) територіальний орган Державного казначейства перераховує кошти відповідного місцевого бюджету на особові рахунки головних розпорядників коштів, які здійснюють подальший розподіл коштів між розпорядниками третього ступеня та одержувачами коштів, що йому підпорядковані. Для цього вони мають подати до територіального органу Державного казначейства інформацію про розподіл коштів з особового рахунку. Розпорядники коштів третього ступеня після отримання коштів на реєстраційні рахунки можуть подавати платіжні документи на здійснення видатків до відповідних органів казначейства.

Платежі, передбачені для оплати видатків місцевих бюджетів, відбуваються в межах касових надходжень бюджету. Факт виникнення розбіжності між запланованими обсягами доходів і фактичними надходженнями трактується як **тимчасовий касовий розрив**. В такому разі виконавчі органи місцевих рад можуть отримувати короткотермінові позики у фінансово-кредитних установах на термін до трьох місяців (але в межах поточного бюджетного періоду) або покривати тимчасові касові розриви за рахунок ресурсів органів Державного казначейства.

Розпорядники коштів місцевих бюджетів мають право здійснювати видатки як у безготівковій, так і у готівковій формах.

Організація здійснення видатків бюджету в готівковій формі включає таку процедуру:

- розпорядник або одержувач бюджетних коштів подає до органу Державного казначейства, в якому обслуговується, заявку на видачу готівки, в якій зазначається сума, мета отримання коштів, особа, якій доручено отримати кошти та інші необхідні відомості. Для виплати готівки розпорядникам або одержувачам коштів органи державного казначейства відкривають спеціальні рахунки в банківських установах;

- орган Державного казначейства на підставі заявок клієнтів на видачу готівки формує зведену заявку і на її основі перераховує кошти на відкритий у банку на ім'я казначейства рахунок;

- після отримання підтвердження з установи банку про отримання коштів орган Державного казначейства виписує розпорядникам або Одержувачам коштів грошовий чек;

- розпорядник або одержувач бюджетних коштів звертається ДО банківської установи з вимогою про надання готівки;

- банківська установа на підставі чеків видає готівку і списує кошти з рахунку казначейства;

- банківська установа інформує казначейство випискою про рух коштів на його рахунку.

6. Використання товарів, робіт та послуг на виконання бюджетних програм.

Після отримання товарів від постачальників частина їх перебуває в залишках, а інша використовується для забезпечення функціонування бюджетних установ.

Як зазначалося вище, бюджетні установи фінансуються за рахунок коштів бюджету і за затвердженими для них кошторисами доходів і видатків.

Кошторис- плановий документ, що визначає обсяг, цільове спрямування, помісячний розподіл коштів, що виділяють із бюджету на утримання бюджетних установ.

Можна виділити такі види кошторисів: індивідуальні кошториси, загальні кошториси, кошториси видатків на централізовані заходи, зведені галузеві кошториси.

1. Індивідуальні кошториси. Вони відображають специфіку й особливості виробничої діяльності установи.

Ці кошториси розробляються за затвердженими формами і розрізняються за видами бюджетних установ (школами, лікарнями, дитячими садками і т. д.). Кошторис складається з двох частин - загального і спеціального фондів.

2. Загальні кошториси. Загальний кошторис являє собою основний фінансовий документ, який визначає обсяг, цільове призначення і розподіл коштів загального і спеціального фондів, що виділяються з бюджету на утримання кількох типових установ, які обслуговуються однією централізованою бухгалтерією.

3. Кошториси видатків на централізовані заходи. Ці кошториси складаються міністерствами, відомствами або управліннями виконкомів місцевих рад.

4. Зведені галузеві кошториси. Це об'єднані в один кошторис

індивідуальні кошториси однотипних установ, кошториси видатків на централізовані заходи і загальні кошториси міністерств і управлінь виконкомів.

5.5. Програмно-цільове бюджетне планування, його зміст і переваги

Основною метою запровадження програмно-цільового методу у бюджетному процесі є встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання.

Програмно-цільовий метод планування видатків місцевих бюджетів полягає не лише в аналізі можливостей бюджету (існуючих ресурсів), але й у розробці найбільш ефективного їх використання з отриманням конкретних результатів.

Процес програмно-цільового планування включає наступні етапи.

I етап. Стратегічне планування:

- визначення довго- та середньострокових цілей;
- відбір першочергових програм, виходячи з фінансових можливостей;
- прийняття програмних документів органів влади.

II етап. Формування програм:

- розробка, аналіз і відбір програм, визначених у програмних документах;
- розробка розпорядниками бюджетних коштів короткострокових і середньострокових програм і завдань, які вони повинні реалізувати.

III етап. Складання бюджету:

- визначення та аналіз ресурсів, необхідних для реалізації програм;
- оцінювання очікуваних результатів;
- моніторинг ресурсної бази. її вартісне оцінювання;
- подання бюджетних запитів для включення програми до бюджету;
- визначення обсягів видатків на відповідну бюджетну програму, виходячи з результатів діяльності, оцінювання планів та визначеного Мінфіном граничного обсягу видатків головного розпорядника бюджетних коштів.

Особливими складовими програмно-цільового методу у бюджетному процесі є бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм.

Бюджетна програма – систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети і завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Бюджетні програми визначаються головними розпорядниками бюджетних коштів

Відповідальний виконавець бюджетних програм визначається головним розпорядником бюджетних коштів за погодженням з Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом).

Відповідальний виконавець бюджетних програм у процесі їх виконання забезпечує цільове та ефективне використання бюджетних коштів протягом усього строку реалізації відповідних бюджетних програм у межах визначених бюджетних призначень.

Завдання бюджетної програми - це конкретні цілі, яких необхідно досягти в результаті виконання бюджетної програми протягом відповідного бюджетного періоду, оцінювання яких здійснюється за допомогою результативних показників.

Напрями діяльності бюджетної програми - це конкретні дії, спрямовані на виконання її завдань бюджетної програми з визначенням напрямів витрачання бюджетних коштів.

Результативні показники - використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми і включають кількісні та якісні показники, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення поставленої мети та виконання завдань бюджетної програми.

Такі показники мають підтверджуватися офіційною державною статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку.

Результативні показники бюджетної програми поділяються на такі групи.

Показники затрат — визначають обсяги та структуру ресурсів, які забезпечують виконання бюджетної програми.

Показники продукту - використовуються для оцінювання

досягнення поставлених цілей.

Показники ефективності - визначаються як відношення кількості вироблених товарів (виконання робіт, надання послуг) до їх вартості в грошовому або людському вимірі (витрати ресурсів на одиницю показника продукту).

Показники якості — відображають якість вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг).

Документ, який містить всю потрібну інформацію про бюджетну програму називається **паспортом бюджетної програми**. У ньому визначено суму коштів, затверджену в державному бюджеті для виконання бюджетної програми, законодавчі підстави її реалізації, мету, завдання, напрями діяльності, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте видаткову частину місцевого бюджету.
2. Вкажіть методи прогнозування доходів.
3. Вкажіть методи планування видатків.
4. Вкажіть етапи процесу виконання місцевих бюджетів за видатками.
5. Що таке коштори? Його види.
6. Охарактеризуйте програмно-цільове бюджетне планування.